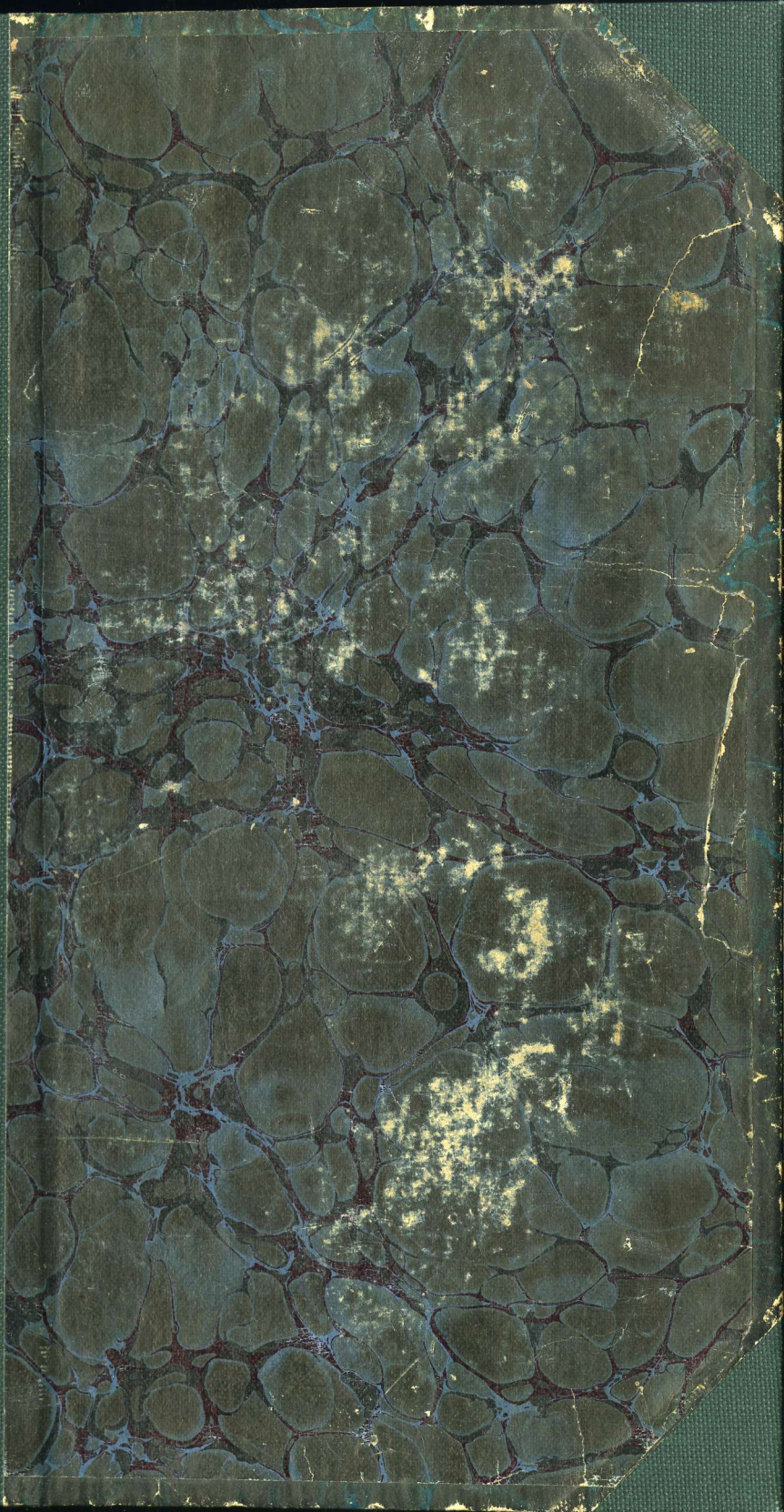

Politikai
röpiratok.

32.

ÁLLAM ÉS EGYHÁZ.

IRTA

L SIMONYI IVÁN.

L
ELSŐ FÜZET.

BUDAPEST, 1874.

AIGNER LAJOS.

SAD'S 1870

32
234/I

53

ÁLLAM ÉS EGYHÁZ.

IRTA

SIMONYI IVÁN.

BUDAPEST, 1874.

AIGNER LAJOS.

ÁLLAM ÉS EGYHÁZ

Dr. BALLAGI GÉZA.

BUDAPEST, 1874.
KÖNYVTÁRSZEMELÉNY

57

DEÁK FERENCZ

FIGYELMÉBE

AJÁNlja EZEN IGENYTELEN DOLGOZATOT

A SZERZŐ.

DEAK FERENCZ

FORWARD

THE FIRST PART OF THE HISTORY OF THE

1850

Vajjon miért nem ajánlottam ezen munkát egyszerűen Deák Ferencznek, ezen kérdést fogja kétségkívül az olvasók nagy része hozzám intézni? Meglehet, hogy Deák Ferencz nem helyesli az itten foglalt nézeteket. De még azon esetben is, ha az itten foglaltakat teljesen helyesli is, talán jobb, ha neve ezen munka — czégeréül nem szolgál.

De vajjon nem még nagyobb szerénytelenség-e, vagy tolakodás, ezen munkát, melynek hiányait én magam ismerem legjobban, mely rendszeres, tudományos mű czimére igényt sem tart, — azon férfunak ajánlani figyelmébe, kit az ország bölesének neveznek, és ki kétségkívül alaposabban ismeri azon forrásokat, melyek tanulmányaimnak alapjául szolgáltak?

Deák Ferencz állása — daczára azon polgári erényeinek, melyeket pártkülömbőség nélkül oly mélyen tisztelünk mindnyájan, — hasonlít azokéhoz, kiknek szavuk a népek boldogságára döntő befolyással bir.

Egy szó, melyet Deák Ferencz mond ki, százados szerencsének alapját vetheti meg, — de másrészt Deák Ferencz hallgatása is, egy szó, melyet ki nem mond, századokra megörökíthet oly állapotot, melyből a haza szerencsére vergődni, hiába törekednék.

Ha tehát a legigénytelenebb szózat is — Deák Ferenczhez irányul — ebben sem szerénytelenség, sem tolakodás nem rejlik.

Deák Ferencz maga intett arra, hogy „tanulmányozzuk” a kérdést, „okuljunk más országok példáján akkor is, ha jól, akkor is, ha rosszul jártak el.” Másrészt tagadhatlan, hogy alig van kérdés, melyben oly kevésbé alaposak a fogalmak, melyben annyi a zavar, és melyben oly nagy mértékben üzetik játék liberális jelszókkal, mint az állam és egyház közt való viszonyban.

Ezen munka nem meríti ki e tárgyat, nem mond el mindent, a mit a dologról el kellene mondani. A mű ezéja mindazonáltal el van érve, ha sikerült a nem épen könnyen hozzáférhető anyagot szaporitanom, ha sikerült azt legelőször kimondanom, a mi bár oly egyszerű, de a mit úgy látszik egy veszélyes és téves jelszó befolyása alatt állván, eddig kimondani senki sem mert.

A „Rechthaberei” különben nem vezérel, ha nincs igazam, czáfoltassam meg. Ezt kívánom saját magam és az igazság érdekében.

A SZERZŐ.

I.

Egy kis bevezetésfele. Kik a liberalis jezsuiták, az olcsó idealisták, a doctrinaerek és a szabadelvű filisterek.

Valamely gőzgép horderejét csak a szakember képes helyesen kiszámítani. Valamely bortajt csak a szakférfiú fog vegytanilag elemezhetni. Ha diletansok fognak az ilyféle feladatok megoldásához — a közönség teljes joggal tagadja meg bizalmát tőlök.

Másképen áll a dolog a tudomány azon terén, melynek tárgya a társadalomban élő ember. Másképen áll a dolog a politikai, vallásos és socialis kérdésekben. A mesterember, ki még ujságlapot is ritkán vesz kezébe, nem kevésbbé hiszi magát hivatva ezen kérdésekben döntő ítéletet hozni, mint a megöszült államférfiú. A koresma-politikus, ki a tudományal soha sem törődött, nagyobb biztossággal ítél politikai és socialis kérdésekben, mint a politika vagy nemzetgazdaszat professora. Sőt mi több, a „józan eszű praktikus“ könnyebben talál hívókra és követőkre, mint a tudós szakember; valamint azt sem tagadhatjuk, hogy a népboldogító igazságok igen ritkán születtek a miniszterek és kormánytanácsosok irodáiban.

Talán hozzáférhetőbbek, könnyebbek a socialis tudományok?

Épen ellenkezőleg! Az emberről szóló tudomány az emberi tudás minden ágának legnehezebbike. És épen azért, mert e tudomány várakozásunknak egyáltalában meg nem tudott felelni: a nagyobb közönség ösztönszerűleg fordul ahhoz, ami kézzelfoghatóbb, azonnal eredményt ígérő. Mig az exact tudományokban óriási vívmányokkal dicsekedhetünk; az ember szolgáljává szegődtette a villámot, és csaknem ura lett a

természetnek. ezekkel összehasonlítva, a socialis téren vajmi keveset haladtunk. „Úgy bánjál másokkal, mint magad óhajtod, hogy mások veled bánjanak, más törvényre nincs szükséged, ez az alapja és sommája mind a többinek.” Ezt már Kong fű dzü mondta, 500 évvel Krisztus előtt. És mégis mily kevéssé birtuk egész mai napig ezen elvet megvalósítani. Valamint évezredek előtt, úgy mai nap is igazság és szeretet helyett, erő és hazugság uralkodnak. Nem esoda, ha a közönség bizalmatlan a tudomány iránt. Hiszen a tudósok, papok és juristák voltak első sorban a legmelegebb védői mindazon számtalan emberi ostobaságnak, melyekkel a történetben lépten-nyomon találkozunk.

Honnét ered ezen ellentétes viszony a realis, exact tudományok, és az emberi társadalom tudományá között?

Ha bizonyos mennyiségű élelyt és vasat bizonyos feltételek alatt összeköttetésbe hozok, az eredmény mindig egy és ugyanaz léssen, mert az élely és a vas mindig egy és ugyan-azon anyag. Nem úgy áll a dolog az emberrel. Az egész földgömbön nem létezik két egészen egyenlő ember, még kevésbé létezhetik két egészen egyenlő nemzet vagy ország. Az ember, és ennek tulajdonsagai, tettei millió-szoros tényezők combinációjának eredménye. Az embert nem izolálhatjuk lombikban. Nem választhatjuk szabadon azon tényezőket, melyek egyes emberre hatni fognak, azokat előre ki nem számíthatjuk, az ismerős tényezők horde-rejét pontosan ki nem mérhetjük. Az emberrel nem experimentálhatunk, és a mennyiben azt mégis teszszük, az által milliók szerénységét kockáztatjuk. Valamely eszme valósítása az akarat- és lehetőségtől függ. A legszebb intézmény, például, Krisztus vallása, megtagadta a szolgálatot, mert a valósítás lehetősége hiányzott. A legavatottabb politikus- vagy pénzügyér számítását, valamely, csaknem járványosnak mondható mozgalom halomra döntheti. Abból, hogy valamely intézmény az egyik nemzetnél üdvösnek mutatkozott, nem következtethetjük, hogy ezen intézmény hatása egy másik nemzetnél is ugyanaz leend. Abból, hogy a védvám az egyik nemzetnél jónak bizonyult be, még nem következtethetjük, hogy a szabad kereskedelem egy másikra nézve káros leend.

Egy ismert pesti vegytan-készítmény-gyárnak főnöke Strobenez, beszélt nekem egykor egy esetet, melynek párját nem kell soká keresni. Egy kitünően képzett fiatal külföldi chemikus szolgálatát ajánlotta a háznak. Egy-két gyakorlati próbatétet kívántak tőle. És íme, ezen fiatal vegyész, kinek gazdag ismeretét az összes személynzet a főnökkel együtt irigyelte, a leg-egyszerűbb vegytani készítményt sem volt képes előállítani. S mi volt a nem sikerülés oka? Holmi csekélység, pl. egy fél foknyi, hőmérsék egy-két másodpercnyi időkülönbség, bizonyos, a rendestől eltérő s alig észrevehető helyi tulajdonságai az anyagoknak. Ha már az exakt tudományokban oly nagy a különbség a theoria és a praxis között, úgy világos, hogy az elmélet és gyakorlat közt való különbség — a socialis tudományokban minden arányon kívül nagyobb lészen. Elmélet és alkalmazás között itten gyakran át nem hágható úr létezik. Csaknem naponkint történik, hogy valamely a papíron, az elméletben megdönthetetlennek látszó tétel a kivitelben egészen ellenkező eredményeket szül. Sehol sem történik oly gyakran, mint a politikában, hogy avatott államférfiak által ajánlott, parlamenti majoritások által megéjlenezett tanok, kivitelük után koloszalis számárságoknak bizonyultak be.

Nagyjában persze tisztában látszunk lenni. Két pártra oszlottunk, azok pártjára, kik haladni akarnak, és azok pártjára, kik vagy nem akarnak mozogni vagy épen hátrafelé akarnak menni. De ezzel korántsem döntöttük el a dolgot. Azon kérdéseket illetőleg, vajjon melyik utat választssam, melyik eszköz vezet célhoz, mit kell itt, és ezen néppel tennem, hogy a kívánt czélt elérjen, a régi „*amabilis confusio*“ uralkodik. Csaknem mindennapi jelenet nálunk, hogy liberalis intézmények tulajdonképen a reactionnak tesznek szolgálatot, valamint megfordítva liberalis végezelok gyakran csak oly eszközök által érhetők el, melyek korántsem válnának valamely liberalis theoria díszére, melyek mellett megszágyenül minden liberalis theoria.

Vegyünk egy pár példát.

A köztársasági kormányforma tökéletesebb és jobb, mint bármely monarchia, az általános szavazatjog az egyetlen igazságos és következetes mód. Mindazonáltal a köztársaság sikeres megvalósításához bizonyos erkölcsi erő, politikai érettség

és rendszeret szükséges. Hogy mit eredményez a köztársaság ott, hol ezen tulajdonságok hiányoznak, világosan mutatja Spanyolország, Franciaország, a közép- és délamerikai republikák. Az általános szavazatjog eddig Európában csaknem kizárólag a caesarismus és papi uralom eszközének mutatkozott. Az utóbbit hazánkban az ugynevezett katolikus autonómiai congressus is elég világosan bizonyította. A halálbüntetés meg nem áll a tudomány és humanismus bíráló széke előtt; mindazonáltal igen alacsony műveltségi foknál és igen gyakori nehéz büntényekkel szemben azt mellőzni alig lenne tanácsos. De még civilizált országokban is a halálbüntetésnek eltörlése igen ólesó idealismus lenne addig, míg az állam rablás és orgyilkások ellen nem tud biztosítékot nyújtani, míg legjobbaink kabinetháborúkban, vagy mint politikai vétkesek a bitófán vérezenek el. A világbékét nem fogjuk elérni az által, hogy egyoldaluan leteszszük a fegyvert és nem vagyunk képesek hazánkat védeni. A demokratia nem mindig egyértelmű a szabadsággal, valamint az aristokratia sem a reakcióval. Ha a sors számítna hazámból, inkább lennék — s úgy hiszem, velem együtt minden egysorsu hazámfia — a német vagy angol monarchia alattvalója, mint a spanyol, mexikói vagy paraguayi köztársaság szabad lakója. Az egyháznak az államtól való elválasztása, vagy az ugynevezett szabad egyház, méltányos és helyes elvnek látszik. Az egyháznak ninesen beleszólása állami ügyekbe, az államnak ninesen semmi köze ahhoz, hogy inádjá valaki Istenét, hogy szervezi egyházát stb. Hogy mennyire téves ezen tan, ugy elméletben mint alkalmazásban, lesz alkalmunk kimutatni.

Ezen bizonytalanságban a választandó eszközöket illetőleg egy nagy veszély rejlik, melyet rendesen nem méltatnak kellő figyelemre.

Ezen veszély a *doctrinarismus*.

Ki a *doctrinar* és mi a *doctrinárség*?

A *doctrinar* az, ki a szabadelvű czélt, vagy igazan kívánja, vagy legalább zászlajára írja, de valóságban a reakciónak szolgája. A *doctrinárség*, amint látni fogjuk, épen alkotmányos országokban sok veszélyt hozhat, veszélyes különösen ott, hol a többség szabadelvű akar lenni. hanem hol a lehetőség és tett

nem tart lépést az eszménynyel. Van különféle doctrinár, becsületes és nem becsületes. A doctrinarismusnak vannak különféle fajtái, alfajtái, valamint rokon családai. Ismerkedjünk meg egy pár főalakkal.

A liberalis farizeus vagy a liberalis jezsuita *) számitásból pártol valamely liberalis hangzású jeligét, mert jól tudja, hogy az practice alkalmazva a reactióhoz vezet. Ő az általános szavazatjogot fogja követelni, ha tudja, hogy a kevésbbé művelt és tájékozott alsóbb osztályok segítségével a műveltebb és felvilágosodottabb osztályokat leszavazhatja. Ő a socialdemocratákkal fog kaczerkódni, ha tervére nézve szükségessé válik az ugynevezett bourgeoisiet megfélemlíteni. A liberalis jezsuita vallás és lelkiismereti szabadság nevében a katholikus egyház számára szabadságot és függetlenséget fog követelni, de csak azért, mert tudja, hogy a független egyház segítségével a lelkiismereti szabadságot és a szabad szellemet sokkal biztosabban fojthatja el, mint azt bármely türelmetlen törvény képes lenne tenni. A liberalis jezsuita szemeiben, a nép sohasem eléggé érett és művelt, valamely valóban szabadelvű intézmény meghonosítására. De ha az iskola emelését és dúsabb ellátását követeled tőle, ismét szabadelvű mentségekkel fog előállani. Kérj tőle államsegélyt iskolai czélokra, a községi és törvényhatóságok önkormányzatára fog utalni, ugyanazon önkormányzatra, melynek különben saját maga mindig ellensége volt. Kivánj tőle ingyenes és kötelező oktatást, azt fogja a liberalis jezsuita válaszolni, hogy senkit sem szabad még a műveltségre sem kényszeríteni stb. A liberalis elv neki ürügy és hid, melyen át a kevésbbé avatott tömeget a reactió setét országába terelni igyekszik.

Némileg más alak a z o l e s ó i d e a l i s t a, a filister humanitarius (Landesbefugter Polizeidealist oder Humanitäts-

*) Sit venia verbo. Igaz, hogy a jezsuiták nagyon ügyesen tudják azon ellentétet, mely lelkiismereti szabadság, és Róma praetensiói közt létezik, kikerülni, nagyon is jól értik a kigyó okosságát a galamb együgyűségével párosítani. De másrészt tagadhatatlan az is, hogy amint a pártok most állnak, a jezsuiták a végezélt őszintén bevallják és nem csak bátran, hanem az ugynevezett álliberálisokhoz és olesó idealistákhoz hasonlítva — bizonyos nyíltsággal is küzdenek elveik mellett.

filister). Ez nem akar csalni. Indító oka csak a kényelem és az egoismus. Neki a liberalis jelszó nem más mint fényes czég, és egyszersmind ürügye vagy palástja a semmittevésnek. Ez ily módon történik. Az olvasó idealista lehetőleg távolfekvő általános elvont czélokot tűz ki magának pl. az „egy akolt és egy pástort“, „a világbékét“, „a humanismust“, „az erkölcsiséget“ stb. Ha felszólíttatik valamely liberalis eselekvésre, bizalom és titokteljesen kezd mosolyogni, és körülbelül ilyenképen felel: „Édes barátom! Én tulajdonképen sokkal liberalisabb vagyok. Kegyednél, Ön a szabadelvű jelöltre akar szavazni, Ön az alkotmány megtartását akarja; én sokkal tovább megyek, én az általános emberi békét akarom. Ön a jezsuitákat ki akarja az országból űzni, és az egyházat az evangélikus szellemben reformálni akarja: én semmit sem hiszek, nekem teljesen mindegy, akár rabbinus akár pápista, vagy lutheranus pap űzi hocus pocusát (de ez utóbbi vallomásom köztünk maradjon, — mert a tömeg ilyesmit méltányolni nem képes). Látja tehát, tisztelt barátom, hogy én sokkal tovább megyek, mint ön, és hogy a kegyed szűk prätensiói kisem elégitenek. Azért hagyjon békét stb.“

Más fajhoz tartozik a tulajdonképeni doctrinär (doctrinarius per excellentiam, asinus doctus liberalis quadratus). Ő a tulajdonképen tudós filister. Ez teljes meggyőződésből hangoztatja szabadelvű jelszavát; de nem látja, vagy nem akarja látni, hogy elve a valóságban csak a reakciónak szolgál. Ha a gyakorlati nehézségek nagyon is föltűnően mutatkoznak, a jövőbe helyezi bizalmát. szentül meg lévén győződve, hogy liberalis elvének melegítő sugarai folytán, a nehézségek eloszlanak, és az igazság győzedelmeskedni fog. Hogy addig vár a jövőre, míg liberalis célját teljesen eljátszotta, alig szükséges mondanunk.

Ezen alakok körül csoportosul mint legénység a tiszték körül, a szabadelvű filisterek (filister liberalis communis) elterjedt serege s ez azon faj, mely csak addig szabadelvű, míg a szabadelvűség semmibe sem kerül, mely szintén esküszik elvekre, de fél a tettektől, melynek a szájhős és személyvesztő jobban imponál, mint a becsületes egyszerű igazság és mely a siker valamint a hatalom előtt mindig meghajol.

En a doctrinarismust, a szabadelvű filisteriumot sokkal veszélyesebbnek tartom, mint a becsületes nyílt reactiót és a nyílt ultramontán irányt. Ugy a reactió, mint a római prätensiók nagy ellentétben vannak a mai kor szellemével és igen sok tekintetben visszatetszők, a pártjukhoz állás bizonyos áldozat készséget, sőt bátorságot föltételez. A doctrinarismus ellenkezőleg felette kényelmes és vonzó. Hátunk fedve van a liberális principium által, embertársaink előtt az emberbarát és felvilágosodott férfiu színében jelentkezünk és mégis a világ hatalmasaival, a papsággal stb. jó barátságban maradtunk. A tömeg, azok, kiknek nincs idejük, alkalmuk vagy eszük a dolog végére nézni, természetesen szívesen követik ezen kényelmes módszert, és in ultima analysi — hangzatos liberális frázisok mellett a reactió üli diadalát.

Látjuk tehát, hogy a politikai és socialis kérdések megoldására — a practikus józan ész egymagában ép oly kevésbé elegendő, mint az elvi liberalismus. Mindazonáltal a megoldás nem lehetetlen. Az eszmény legyen vezéricsillagunk, de ne eledjük el, hogy a célhoz valóban csak akkor fogunk közeledni, ha a helyes utat választottuk, a közvetlen akadályokat el bírjuk háritani, ha kell, utat tudunk törni. Ehhez pedig tudomány, és józan ész, munka verejték és becsületesség kell. Ne számítsunk a jövőre, ne biztassunk a jövővel. Őrizkedjünk a „laissez — allez“ elvét akkor alkalmazni, midőn valamely feladat megoldása nehéz, veszélyes vagy kényelmetlen. Az emberiség szerencséje nem mezei liliom, melynek nem kell más, mint a szabadság napja, hogy csirázzék és viruljon. Az emberiség története ezt eléggé bizonyítja. A mit elérni saját magunknak nincs bátorságunk, nincs erőnk, az nem fog magától tenyészni. A szabadság, melyet indolentiából vagy félelemből nyujtunk, csak ellenfelünknek fogja átszolgálatni a tért.

Ne bolygassátok az egyházi kérdést.

„Ugyan ne bolygassátok azt az egyházi kérdést!” — így szól egyik korosabb, praktikus ember hirében álló uram bátyám. — „a népnek nem adhattok philosophiát és kategorikus imperativumokat. A népnek vallás kell. a valláshoz egyház és pap is szükséges. Hogy a papnak saját maga felé áll a keze, ez is a dolog természetében fekszik. Jezsuita van mindenütt, és a protestans jezsuita rosszabb a katolikusknál. Azért hagyjátok meg a kath. papságnak traditionális, előkelő állását. A mi papjaink hazafiasabbak, jovialisabbak és jobbak, mint a német, francezia, vagy spanyol papok. Azért ne szítsatok viszályt, hanem legyetek inkább azon, hogy minél jobb egyetértés uralkodjék az állam és az egyház között.“

Nelogy az olvasó bizonyos elfogultsággal vegye kezébe ezen könyvet, jó lesz egy-két pontra nézve kissé tisztába jönnünk.

Igenis, én nemesak fontosnak, de különösen fontosnak tartom a vallást és egyházat az állam és összes emberiségre nézve. Teljesen rosszalom azon doctrinaerek okoskodását, kik azért, mert rájuk nézve közönyös a vallás kérdése, azt az állam részéről is ignorálhatni hiszik. Már pedig mi épen vallási tekintetben egy veszély előtt állunk, mely részben már itt is van, és teljes mértékben hamarabb jő hozzánk, mint a „gründolás“ és a börzejáték.

Ezen veszély pedig a következő.

Csaknem minden vallásban két ellentétes irányt lehet megkülönböztetni.

Az egyik a maradó, az orthodox, az egyháznak bizonyos speciális intézményeit kétségbeesetten védő irány, melynek zászlóvivője rendszeren a papság.

A másik a fősulyt a minden vallás közös részére, az erkölestanra, és egy kimagyarázhatlan földöntuli hatalom tiszteletére helyezi. Ez a haladó párt.

Az egyik rendszeren tul szokott szárnyaltatni a műveltség és korszellem által. és rendszeren ellentétbe szokott jönni a közakarattal.

A másik, magasabb és általánosabb elvre lévén fektetve, azonos marad az emberiség legfőbb törekvéseivel.

Már most a kath. és nem kath. egyházak között lényeges különbség vagon ezen két irány fejlődése és következményeire nézve.

Ha az orthodox zsidó pontosan tartja meg hagyományos törvényeit, ugy az rá nézve, sok kellemetlenséggel jár, a zsidó honpolgároknak a nemzet többi tagjaitól való különválását meghosszabbítja, de különben messzehatóbb befolyással az államra és emberi társadalomra nem bír. A protestans orthodoxia az államok és az emberiség békéjét szintén alig fogja zavarni. A protestantismus már magában hordja a fejlődhetést. Számos felekezetei még a legszabadabb gondolkodásu férfi észjárátát is meg tudták egyeztetni a bibliával. Angliában. északi Németországban, Skandináviában, Dániában, alá vannak rendelve a világi hatalomnak. Amerika és Magyarország evangélikusai, valamint nagyobb részt a reformátusok demokratikus egyházalkotmányoknak örvendenek. Azért vagy nincs orthodoxia, mint egynémely szabadelvű felekezetenél, vagy a hol van, az részint hatalmas haladó pártok részint a világi hatalom keze, részint a demokratikus egyházszervezet által paralyáltatik.

Mindez minálunk egészen másképen vagon. Itt már korán, azaz, a 11-ik században fejlődött azon tan, mely az egyház uralmát a világi hatalom fölé igyekezett állítani. Eszközei voltak ebben, egy. az emberi társadalomtól izolált, absolut szervezetü papság, másodsor a tudomány monopolizálása; de nem oly értelemben, mint azt pl. az egyiptomi papok tevék, hanem ugy, hogy a tudományok utait az ő végtelenül korlátolt ész-

járásuk szerint kijelölhetni hitték és hiszik. A reformatio, ezen nagyszerű kísérlet az egyházat az emberiség érdekeivel teljesen kiegyenlíteni, meghiusult. Az egyház a jezsuitákban egy új, lelkes és önfeláldozó, rajongó sereget nyert, mely elejétől fogva ezen trias legelszántabb védője volt. A múlt, abszolút, de felvilágosodott kormányok megszüntették a rendet. VII. Pius által visszaállítva, mint az orthodox katholicismus és az ugynevezett papális rendszer tudós és lelkes védőinek, nekik jutott természet szerint a döntő befolyás, a curiánál tehát vezetése az egyháznak. Ehhez járult még kitünő fegyelmük, ravaszságuk, az eszközök ügyes megválasztása, lelkesült önfeláldozásuk, úgy, hogy nem csodálkozhatunk, hogy ők jelenleg hatalmasabbak a pápánál és az összes episcopatusnál, és föltétlen urai az egyháznak. Ezen század elején újból jelentkezett egy férfi, egyike a legbuzgóbb kath. papoknak — Lamennais — hogy az egyházat a szabadsággal kiegyenlítsé. — Elkárhoztatták. — Csudálkozva szemlélte a világ, mint helyezték ép a legutolsó pápák encviklikájokban az egyházat a legélesebb ellentétbe mindazzal, a mi összes jelenünket és jövőnket képezi. Már pedig az egyház ezen állapotának, mely épen a legujabb időben sokkal határozottabban nyilatkozott, mint a régi időkben, többféle, igen fontos következményei vannak.

Az egyik következmény az, hogy lehetetlen a béke, a jogállam és az egyház között. Már pedig ezen folytonos harc bizonyára nem jó. Azon két intézmény, melynek legmagasabb rendeltetése, ugyanegy cél felé törekedni, az emberi nem tökélyesbülését előmozdítani, folytonos harcot viv egymással, folytonosan lerontani igyekeznek, a mit a másik fölépített.

A pap mindinkább akaratnélküli láncszemmé változik a hierarchikus nagy gépezetben. Nem képesség, nem önfeláldozás, csak csuszás-mászás fölfelé, és botránys perpatvarkodás a világi hatalommal szolgálnak a jutalomra és előmenetelre jogos czimül. A papoknak tehát mindinkább tiltva, és lehetetlenné lesz téve a tudományyal való foglalkozás, mely felvilágosítaná őket. A pap mindinkább kevésbé fogja birni azon nyelvet, melyen az értelmiség beszél; mindinkább az alsó néptömegek — és hysterikus asszonyokra utalva lesz.

Ezen alárendelt helyzetnek az lesz további következménye, hogy a lelkész anyagi állása mindig silányabb fog lenni. Hiszen jobban engedelmeskedik az éhes és insóget szenvedő pap.

Az ultramontanizmusnak továbbá az a következése, hogy a vallási vita betolakodik mindenhová, a hová legkevésbé sem tartozik. Betolakodik a képviselőválasztásokba, a községek önkormányzatába, a gyermeknevelésbe, s a családok szentélyébe. Az ultramontanizmus ma a conservatismussal, holnap a szélső ballal, holnapután a vörös internacionállal szövetezik. Az ultramontanizmus nem ismer Magyarországot, fel fogja izgatni a nemzetiségeket, ha az neki előnyt ígér. Ma a szlávokkal, holnap a francziákkal fog szövetezni. — Hogy az ilyen állapot nem kívánatos, legkevésbé kívánatos pedig minálunk, hol annyi a széttörekvő erő, azt nem szükséges bizonyítanunk. Mindezekhez még az is hozzájárul, hogy, míg a rendi, az absolut államnak módjában volt, ha másképen nem tehát önkény által is az egyházat az állam czéljaira kényszeríteni, addig a modern jogállam sokkal kevesebb fegyverekkel bír az egyház ellen: míg ellenben az egyház nemcsak hogy megtartja régi fegyvereit, hanem még újakat nyer azokhoz. Hogy ezen itt elősorolt bajok minálunk kevésbé voltak érezhetők, habár példák nem hiányoztak. (lásd a Karaffák és Koppok idejét); ennek oka abban rejlett, hogy a magyar állam az egyházat Róma irányában bizonyos függetlenségben tudta tartani ép úgy, mint azt Franciaország a jelen század elejéig tette volt. De mióta ezen önállóság és az állam védelme megszűnt, érzi ezen bajokat eléggé Franciaország, érzi azokat Németország, s érezni fogjuk azt teljes mértékben nemsokára mi is.

Liberális párt képzése az egyházban lehetetlen, az egyháznak hierarchikus szervezete, a tömeg tudatlansága, és az értelmiség közönye miatt.

Azt szokták ezekre mondani: „Epen mert az egyház homtokegyenest ellentétben van mindazzal, a mi nekünk szent, az nem lehet ránk nézve veszélyes. Az egyház anachronizmus, hagyjuk azt magára, és az előbb-utóbb össze fog dőlni.“ — Ezen okoskodás téves. A rossz inkább és könnyebben terjed, mint a jó. Azt sem tagadjuk, hogy a ki gyűlöli a vallást, az

egyház jelen állapotán van oka örvideni. De ne felejtsek el azok, kik az egyház vesztére speculálnak, hogy az ily hatalmas intézmény romlása nem történhetik meg a nélkül, hogy az államot és nemzetet magával együtt meg ne mételyezze, végveszélybe ne döntse.

Tehát nem gyűlölet az egyház ellen, nem gyűlölet a papság ellen, kik között annyi hazafias, derék és nemeskeblű férfiakat ismerek, vezetik tollamat.

Nem mi szítunk viszályt, — a harcüzzenet akaratunk ellenére az egyház részéről történt. A harc ki nem kerülhető.

Jó lesz tehát a helyzetet kissé megtekinteni.

III.

Mily viszonyban állott az egyház az államhoz egész a legújabb időkig? Mikor kezdett ezen viszony változni és miért? Mit jelent a szabad egyház?

„Szabadságot és függetlenséget az egyház számára“ mindennapi jelszavuk az ultramontanoknak. Ismert szenvedélyes goromba modorukban nem szűnnek meg napról-napra ismételni, mily nehéz üldöztetéseknek van az egyház az „istentelen“ állam, az „istentelen“ liberálisok részéről kitéve. A távolabb állók persze nem igen tudják felfogni, miben állanak tulajdonképen azon nehéz üldöztetések. A legvörösebb social-democrata ki a törvény- vagy hatósággal összeütközésbe jut, magánki-vül lenne örömeiben, ha vele szigoruabban nem bánnának mint hasonló esetekben a püspökökkel szokott történni. És én legalább nem ismerek liberális tanárt, vagy plane szegény scrib-lert, vagy ujdondászt, ki szívesen nem cserélné a legszegényebb hazai püspökkel, ami annak jövedelmeit, tekintélyét és tisztelt tarsadalmi állását illeti. Mindazonáltal nem akarunk esodálkozni az egyház panaszain, hiszen tudjuk, hogy az egyház kitünő emésztő tehetséggel bír.

Feltünőbb jelenség, hogy a liberálisoknak is egy része, készséggel egyengeti az utat az ultramontanok számára, és minden módon iparkodik a gesztenyét kikaparó majom szerepét elvállalni.

Lássuk tehát miben állanak ezen álitólagos üldöztetések? Miben áll a szabad egyház? Mikor kezdte azt az egyház követni? És mi okból?

Constantin császártól egész a legújabb időkig egyház és állam igen szoros viszonyban voltak. Az államok (Amerikát

teljesen beléértve) egész az újabb időkig szigorúan vallásos, confessionalis alapon állottak. Az állam az egyháznak kitünő helyet adott, szabadalmakat engedett, az egyház határozatait legtöbb esetben végrehajtotta. De másrészt ezen protectionnak természetes következménye volt, hogy az állam az egyház felett is gyakorlotta fensőbbtségét; ámbár tagadhatatlan, hogy ezen fensőbbség mind kor, mind helyre nézve igen különböző volt, sőt az egyház erélyes és ügyes eljárása folyton gyakran egészen meg is szünt. *) Constantin császártól egész VII. Ger-

*) A francia nemzet és vele együtt a francia katolikus egyház a legrégebb időktől fogva Róma irányában bizonyos önállóságot tudott magának biztosítani. Oka ennek az élénk nemzeti önértetben, a francia rendek és uralkodók erélyében és a francia népjellemen rejlett. A francia püspökök már a 9-ik század első felében tiltakoztak a pápa teljhatalma kedvéért koholt úgynevezett ál Izidorféle, decretumok ellen. Azon időtáiban, midőn a német fejedelmek legjobb erejüket a pápasággal való harcban emésztették, IX. Lajos szentsége dacára a legerélyesebben védte a francia egyházat és népét a római zsarolások- és praetensiók ellenében. Midőn VIII. Bonifacé a pápa uralmát a királyok felett hangsúlyozó híres „Unam sanctam“ bulláját kibocsátotta és Lajos unokáját, szép Fülöpöt excommunicálta, az összesereglett rendek papság és harmadik osztály, Bonifacé praetensióját eretnekségnek nyilvánították. Ugyanazon Bonifacót Nogaret, az elátkozott Fülöp kancellárja, Rómában elfogatta, megfordítva számárra ültette és Salernoba fogságba vitte. Midőn a pápák Avignonban menhelyet találtak természetesen egészen a francia politika eszközeivé váltak. A pizai, konstanci és baseli zsinatok, melyek a zsinatoknak a pápák feletti fensőbbtségét kimondták, a francia egyház és a Sorbonna diadalának nevezhetők. Miután a trienti zsinaton a lotharingi bibornok hiába követelte a régiegyház-alkotmány visszaállítását ezen zsinat határozatait a francziák nem fogadták el 1681-ben XIV. Lajos alatt összeült Párisban 35 püspök és 35 lelkész és elfogadva a Bossuet által szerkesztett híres négy declaratiót, valamint már azelőtt és jelesen 1269. és 1438-ban a gallikán egyház önállása kimondatott volt. Ezen 4 propositio a következőket tartalmazta: 1.) A pápa hatalma nem terjed világi dolgokra, az alattvalókat a hűségeskü alól föl nem oldhatja. 2.) A pápa Franciaországban csak a francia egyház által elfogadott jogok és szabadságok értelmében gyakorolhatja hatalmát. 4.) A pápa határozatai nem visszavonhatatlanok míg az egyház beleegyezése hozzájuk nem járult. Azaz, a pápa nem esalatkozhatatlan. A gallikán egyház autonómiaja tehát még hitbéli kérdésekre is kiterjedt. Ezen propositiók legutoljára I. Napoleon alatt 1810ban emeltettek törvényerőre. A Franciaország divójogok és intézmények elesen a következők voltak. A placetum regium. Az appelle comme d a-

gelyig az egyház teljesen az államban állott, Gergely alapította meg az egyház teljes függetlenségének és a pápa világi uralmának tanát. Ő volt az első ki „szabadságot” követelt az egyház számára. Mindazonáltal Europa összes államai az egyház felett a főfelügyeleti jogot kezeikből ki nem szalasztották, és Róma követelései és a papság túlkapásai elle-

bus. Az excommunicatio korlátozva volt, a papok polgári ügyekben az államtörvényeknek voltak alávetve. Az egyháznak kaptalanok apatságok- és szerzetekben a régi canonikus rendszer, azaz a választás fentartatott. A pápa kinevezési joga felette korlátozva volt. 10 lelkészi állomással ellátott egyházaknál a pápa csak egy szavazattal birt 50 lelkészi állomást magukban foglaló egyházaknál két szavazattal rendelkezett, különben nem volt kinevezési joga. Az pápához való egyenes felebbezések meg voltak tiltva, szintügy meg voltak tiltva mindennemű pápai adók. A püspökök a királynak hűséget esküdni tartoztak, avonkívül a király jus spolií és jus regalií, azaz, a megürült püspöki jövedelmek és a püspökök utáni öröklési joggal birt. Az 1801-iki Concordatum szerint a fejedelemnek nemcsak püspököt kinevezni, hanem a lelkészeket hivatulaktól elmozdítani is joga volt.

A magyar államnak a katolikus egyház körüli mai napig teljes erőben fenálló jogai a következők:

I. A király nevezi ki az érsekeket, püspököket, Kanonokokat, világi és szerzetes apátokat és prépostokat. A pápának megrősítése egyedül az érsekek és püspökökre nézve van fentartva, azonban még pápai megerősítés előtt is mindazon főpapi hatóság és jogokkal élnek, melyek a magyar közjog értelmében a főpapokat megilletik, az országgyűlésen helyüket elfoglalják a püspöki ruhát viselik, a püspöki jövedelmeket huzzák. A király egyházjavadalmakat csak hazafiaknak adományozhat. A devolutio nem állhat be t. i. az adományozási jog még akkor is, ha az nem gyakoroltatnék is nem szállhat a pápára. A király a kinevezettet más hivatalba átteheti (1471: 13, 1498: 56, 1514: 59, 1723: 55.) Uj érsekségeket püspökségeket állíthat fel és a fenállókat több egyházmegyére oszthatja fel. Örökdik a felett, hogy a javadalmazottak a hazai törvények rendeleteinek eleget tegyenek. Az 1495: 31 vízbefojtással fenyegeti azokat kik nem a királytól szereznek magoknak egyházi javadalmat: lásd tovább 1471: 18, 1498: 56. 1504: 10, 1526: 21, 1567: 31, a bécsi békekötés 1606: 5. 1741: 15. A királyt illeti az egyházi vagyon felletti főfelügyelet. Örökdik, hogy a javadalmasok jövedelmeiket ne terheljék 1647: 17. 1715: 16, javadalmaik székhelyén lakjanak 1723: 55, 1741: 16, az elhanyagolt, romlásnak induló javadalmakat zár alá veheti. — Az eltörölt vagy elpusztult egyházi javadalmakat más közhasznú ezélokra fordíthatja, mint 1550: 19 szerint, hol a rendek maguk kérték a királyt, hogy az elpusztult egyházi jószágokat

mében bizonyos biztosítékokkal övezték körül magokat. Sőt a 17—18. században, midőn Angol- és Magyarországot kivéve a rendek jogai mindinkább absolut fejedelmek hatalmába mentek át, ezek az államfenség jogát még erélyesebben éreztették az egyházzal, mint azelőtt. Ezen biztosítékok, melyeknek legalább egy része Europa egyik államában sem hiányzott, jelesen a következők voltak: a jus placeti, a püspökök kinevezési joga azoknak hűségi esküje. Az egyházi javak szerzését tiltó vagy mérséklő törvények, a szerzetes rendek felett való felügyelet,

skolák felállítására tordítsa A kiraly örökdik és végrendeleti engedélyt ad a lex Kollonicsiana értelmében.

II. Szerzetes rendeket az országgyűléssel egyetemben az országba ibehozhat, korlátozhat eltörülhet. 1687: 20 H. K. I. R. 11. cz., 1715: 102, 1723: 96. 1729: 50. 1741: 65, 1765: 43. Azoknak alapszabályait megvizsgálja. A fogadalom letételére megkivántató kort meghatározza. A szerzeteseknek külföldi főnökeiktől való függését körülírja és eltilthatja.

III. Királyaink régi időktől szakadatlanul használták a királyi tetsvény jogát. Zsigmond király ezen jog megszögőire fejvesztést rendelt. A placetum joga nem törvényes, hanem törvényes szokáson alapult. Lásd: Kollár, Benczur, Pray, Cziráky.

IV. A magyar király és állam gyakorolta az iskolák felett való főfelügyelést.

V. A főpapok, egyházak és kolostorok uj birtokokat semmi szín alatt nem szerethetnek, nem szabad az egyház részére világi jószágot eladni, adni, végrendeletekben hagyui, hacsak különös esetekben Ő Felsége fölmentést nem adna (1498: 55. 65, 1617: 17, 1715: 16) ujonan bevett egyházi szerzetek birtokokat csak zálogképen birhatnak, 1715; 102.

VI. Pert az országból Rómába kivinni fej és vagyonvesztés büntetése alatt tiltva volt (1471: 19.) A pápa tehát oly esetekben, hol határozata szükségeltetett, rendesen a legidősebb hazai püspököt szokta kiküldeni (lásd Cziráky.) A katolikus egyház mai napig kitünő állást foglal az országban. A király (1723: 2.78) csak katolikus lehet, a koronázás kathol. szertartás és kathol. papság kitünő részvéte mellett történik. A katolikus főpapok az országgyűlésen személyes ülés- és szavazat-joggal bírnak. Megemlitendő még, hogy Magyarországbán ugy mint Franciaországban a coelibatus nagy ellenszenvre talált és csak később fogadtatott, mint egyebütt. Az egyház és állam közti viszony történeti fejlődését valamint a reformatió és vallási reactió története be nem töltött hézagot képez irodalmunkban. Felette kívánatos volna, ha jogászaink vagy iróink egyike ezen hiány pótlására vállalkoznék.

mely több országban azoknak letelepedését az ország jóváhagyásától tette függővé. Az iskola felett való felügyelet; a recursus ad principium, azaz. felebbezési jog a világi hatósághoz sérelmes egyházi határozatok ellen, amint az Spanyol-Francia- és Bajorországban divatozott. Ezen rendszabály igen fontos volt, mert a világi hatóságnak módot nyújtott az egész egyházi disciplinaris eljárást szükség esetében halomra dönteni. A világi patronusok praesentálási joguk által a lelkészi állomások betöltésére befolyást gyakoroltak. (Hazánkban még mai nap is a lelkészi állomások betöltése a világi földes urak praesentálása folytán történik). Azonkívül csaknem minden állam birt törvényekkel, melyek az idegen papok letelepedését, a pereknek valamint az egyházi vagyonnak Rómába való kivitelét gátolták stb. A koronának a megürült püspöki javadalmak után öröklési joga volt stb. Kivétel nélkül gyakorolta minden állam épen úgy Európában, mint Amerikában az egyházi vagyon felett való főfelügyeleti jogot.

Igaz, hogy Róma vonakodott a világi hatalomnak ezen védbástyáit teljes mértékben elismerni. Igaz, hogy nem hiányzott perpatvar, excommunicatio, hűség alóli feloldás, véres háború. Igaz, hogy nem egy fejedelem koronája ingott a pápai átkok és cselszövények folytán. Mindazonáltal az akkori harc a jelenlegitől lényegesen különbözött.

A vita, az ellenségeskedés egyes személyeket illetett a két intézmény, t. i. az állam és egyház egymást, mint auctoritást nem szünt meg kölcsönösen respectálni. A középkori állam alapja, a rendi alkotmány, a fejedelmeknek Isten kegyelméből eredő jogai sohasem voltak az egyház által megtámadva, még akkor sem, midőn a reformatió után katolikus hivek fejedeleme protestans vallású volt. A fejedelmek fővédnöki joga nagyjában türetett. Daczára annak, hogy az egyház korántsem szabad és független, daczára annak, hogy erős fejedelmek fővédnöki jogokat gyakran igen is élesen és önkényüleg gyakorolták: az állam és egyház közt felette szoros entente cordiale létezett.

A jelen század első felében azonban a situatio hirtelen változott. A fejedelmek a népképviselőknek legalább befolyást kezdettek engedni. A tudomány szabad kezdett lenni, a sajtó

legalább legnehezebb békóitól megszabadult. Az államok confessionalis jellegükből ki kezdtek vetközni. A törvény előtti teljes egyenlőség ki lett mondva, a rendek szabadahna megszüntetve stb.

Valahányszor ezen vívmányai az újabb kor- és civilisatió-
ónak állandó megtestesülésnek indultak, az egyház tactikája is teljesen megváltozott. *) Mig az egyház a rendi, az absolut államak erős kezét kész volt tűrni, most a leghangosabban tiltakozott az ellen, hogy ezen eddig gyakorolt főfelvigyázatnak bármily kis része is a modern jogállam részéről gyakoroltassék. Az egyház, illetőleg Róma, uyilt hadat üzent magának a

*) Alig kezdettek Franciaországban I. Napoleon urakadása megszüntével a szabadság eszmei nem esupán rakonezátlan demagogiai vívmányok, hanem mindinkább az egész nemzet kívánságaként feltűnni: az ultramontanismust is azonnal terjedni látjuk, melynek utját az egyháztól későbbben teljesen elszakadt Lamennais hatalmasan egyengette. Ezen nemes szándékú, de teljesen elfogult, rajongó katolikus pap volt az elválasztásnak — amint azt ma értjük — főszószólója. Egyes elszigetelt hangok, mint La Luzern, Fraisonons még felszóaltak a régi gallikán önállóság mellett; de az egész egyház csaknem homlok-egyenest rohant az ultramontanismus elfojtó karjaiba. A liberalis állam nem tudott vagy nem akart annak gátot vetni. A junisi napok után támasztatott legelőször az egyház részéről a szabadság követelése. Faltörőül a tanügy kérdése szolgált. Az új charta 69-ik czikke meghagyta a kormánynak, hogy a tanszabadságot mielőbb törvényes uton rendezze. Daczára, hogy a törvény csak a tanszabadság szabályozását ígérte volt, amint az rendesen történni szokott azok saját magok számára siettek azt anticipálni, kik addig a tanszabadság legdühösebb ellenei voltak. A püspökök nem várva ezen szabályozást az ugynevezett kis és nagy seminariumokat átadták a jezsuitáknak, kiknek tartózkodása az országban szintén törvényellenes volt. Az egyetem, mint a közoktatási legmagasabb hatóság, ennek ellentmondott, Az ultramontánok erre a harezot minden ponton megkezdték. Comballet abbé egy könyvet írt, melyben azt állítja, hogy minden világi oktatás nem egyéb, mint az egyház jogai ellen elkövetett joghitorlás, Isten megbántása, és az emberekben elkövetett igazságtalanság. Csak a pap képes a történet igazán, a természet tudományokat hiven előadni stb. A domonkosok ferenczrendiek, jezsuiták, redemptoristák stb. visszahívatását követelte azon czélból, hogy azoknak az összes ifjuság oktatása átszolgáltassék. Amint látjuk, Comballet az igazat mondó, „enfant terrible“-je volt, a párt-nak. Egy a királyhoz intézet beadványban teljes tanszabadságot kértek, mert: „bármennyire jó és hasznos az administratio centralisatio annyiban rossz az értelmi centralisatio, az értelmiség felismert igazságok, megszer-

modern államnak, elkárhoztatta a türelmességet, a lelkiismereti szabadságot, a modern civilizatiót, sőt magát a modern államot. Másrészt teljes függetlenséget és szabadságot követelt magának.

Az egyház eljárásában kétféle taktikát lehet megkülönböztetnünk:

Azon követelés, hogy az államnak katolikusnak kell maradnia, hogy a katolikus az egyedüli jogos államvallás, az obligát szitkok és gorombaságok, melyek nagyon is bősé-

zett és terjesztett véleményekből áll: az értelmiség sehol sem virul szebben, mint ott, hol a szellemek szabad versenye és összeütközése lehetséges.“ Ily módon nyilatkoztak azon hatalom képviselői, mely legszentebb kötelességének tartotta a szellem szabad versenyét kinpad és máglya által elfojtani. Végül azt követelték, hogy az állam vagy tegye minden iskola alapjává a kath. egyház tanait, vagy adja meg a teljes tanszabadságot. Méltán jegyezte meg ezen követelésekre Cousin tanár (Défense de l'universite et de la philosophie. Paris 1844) hogy: „a tanszabadság elve előleges biztosíték nélkül hamis tan, és a dolgok természetével ellenkezik. A feltétlen tanszabadság a tanítót az ifjuság és az egész társadalom kényurává tenné.“ A kölesönös iratok és nyilatkozatok között, melyek egyrészt a miniszterium és a liberalis párt másrészt az ultramontanok részéről bocsáttattak ki, különös említést érdemel a lyonnai érseknek Bonald hibornoknak 1846-iki pásztorlevele, melyben az egyház szabadságát a következőkben foglalja össze: 1.) teljes szabadsága az egyháznak a pápai rendeletek, oullák hirdetésében. 2.) A predikálás szabadsága, szabadság missiók küldésére az egyházi községekbe. 3.) Teljes szabadsága az egyháznak törvényhozó auctoritásának gyakorlatában. 4.) Teljes szabadsága a szerzetesrendek behozatala és alakításában.

Az egyház jelenlegi állapota, amint azt a volt minister Olivier Emil leírja, (E. Olivier le 19. janvier Paris 1869) legalább a lelkészek és az összes alsó papságra nézve nem valami nagyon örvendetes. A püspökök a pápának vicarusai. A pápának joga van az egyházmegyék kormányzatába elegyedni. A lelkészek viszont a püspöknek csaknem rabszolgákhoz hasonló alárendeltjei. Csak a 3425 ugynevezett kantonális lelkész nem mozdítható el a püspökök önkénye folytán. A többi 30.044 ugynevezet desservants lelkészi állomásaiktól a püspökök akarata által ex informata conscientia védelem és per nélkül minden perozben elmozdithatok anélkül, hogy egyházmegyei zsinat, vagy legalább valamely szentszék őrködnék jogaik fölött. A lelkészek valóságos páriák, félelemmel folyton telvék, miutan minden perozben készeknek kell lenniök, hogy mint ntezasöprök vagy fiaker-kocsisok keressék kenyerüket. A kinevezési okmányban nem hiába foglaltatik azon záradék „quamdix nobis placuerit.“ Olivier egy püspököt említ, ki által egyetlen hó folytán 130

gesen szóratnak a liberalismus és a liberalisokra, képezik a nehéz löveget, az alaphangot, a soha föl nem adott és fentartott prätensiót a talajdonképeni római rendszert.

A másik irány az ügyesebb stratégiai mozdulatok- és hadi cselekekhez hasonlít. Az ügyesebb ultramontanok látták hogy azon egyházak, melyek az állam protectiójában nem részesültek, éppen azért háborítlanul fejlődtek és virultak. Nem volt nehéz kiszámítani, hogy az absolute szervezett hierarchikus papság által kormányzott, hatalmas kath. egyházra nézve

deservants lett más állomásra áttéve. Déli Franciaországnak egyik püspöke 13 évig tartó püspöksége alatt 760 deservant-ot helyezett át más állomásokra: elve volt azokat elmozdítani, kik ragaszkodtak állomásukhoz, és azokat ott hagyni, kik más állomásra kíváncsiak, hogy akaratjuk megtöressék. Szomorú látvány volt, ugymond Olivier, az országutakon szegényes podgyászszekerekkel találkozni, melyet szomorúan követett egy vén pap, breviariumát olvasván, egy öreg könyező nőszemély kíséretében. Hogy az ily papság nem egyéb, mint vak eszköze a hierarchiának igen világos. Sőt ultramontán irányukat még növeli azon körülmény, hogy Róma a lelkészek panaszait püspökeik ellen elfogadta és védi, úgy, hogy annál inkább hajlandók minden menteséget és segélyt Rómától várni. Elszigetelt egyes hangok, melyek az egyház régi alkotmányáért emelnek szót, mint az újabb időben Darboy érsek, Maret surai püspök és Dupanloup orleansi püspök részéről történt. — elhangzanak az általános ultramontán árbán.

Ugyanazon időben 1830 után midőn Németországban is a politikai szabadság eszméi mindinkább terjedni kezdtek, szintén egyidejűleg felbukkant a szabad egyház követelése. Legelőször szólaltak fel ily értelemben Droste, Vischering kölni érsek. Az egyház és állam közt való béke ezime alatt, nem követeltetik egyéb, mint teljes szabadság az egyház számára. Ezen kívánság természetesen sokkal határozottabban hangoztatott az 1848-iki népfölkelés idejében. A Würzburgban összesereglet) püspökök 1848-ban két okmányt bocsátottak közre, mely nem volt egyéb, mint egy Slaudenmeier tanár által irt munka, „Die kirchliche Aufgabe der Gegenwart“ hű visszatükrözése. Ebben az egyház számára követeltetik: 1.) A házasság és nevelés feletti jog. 2.) Teljes szabadság a szerzetesrendek számára. 3.) Teljes kizárása minden állami felügyeleti jognak azokra nézve, kik a papirendbe akarnak lépni 4.) A placet megszüntetése. 5.) Megszüntetése az állami ellenőrzésnek az egyházjavak kezelésénél. 6.) Megszüntetése minden világi praesentálási jognak, amennyiben az nem a kanonjogon alapszik.

Magyarországban az elválasztás szintén azon időben és szintén a papság részéről lett hangsúlyozva, midőn a szabadság szelleme mindig hangosabban kezdett nyilvánulni. Vurda kanonok, a győri káptalan kö-

a függetlenség sokkal nagyobb és különb előnyökkel birt, mint akármelyik más egyházra nézve. El kellett ismerniök, hogy épen a szabadságban rejlik hatalmuk legerősebb forrása, hogy épen csak a szabadság fogná nekik a népre és a nép által a parlamentekre irányzott uralmat megadni, azon hatalmat, melyért Róma, még a confessionalis középkorban is hiába küzdött. Róma semmit sem ad fel, azért duzzogni fog, ha az egyház függetlensége mellett, a civilházasság, a lelkiismereti szabadság is behozatik. a püspökök virilis képviseltetése megszü-

vete 1843-iki országgyűlésen legelőször kívánta a szabad országot, szabad vallást: 1848-ban természetesen már hivatalosan és formaliter lett a függetlenség követelve. Egy kitérő királyi felelet után az országgyűlés egy, szintén a függetlenséget követelő nyilatkozatot mellőzván, a napi rendre tért. Az egyház nem nyugodott, egy vegyes conferentián az eszme ismét meg lett pendítve, és Horváth minister 1849. augusztus hóra egy congressust hivatott egybe. A következő absolut korszak ezen mozgalomnak véget vetett, és a concordatum ugy látszik legalább megközelítette azon szabadságot, mely után az ultramontán párt sóvárog. Alig hogy 1869-ben a provisoriumok után ismét az alkotmányos kormányforma valósággá lett, szintén felbukkant a szabad egyház eszméje. Boldogult nemesszívű Eötvösünknek nem jutott épen szerencsés szerep ezen mozgalomban. Ő felszólította a primást, vetné meg a püspökökkel egyetemben a kath. autonomia alapját, azaz. a szó teljes értelmében a kecskét tette kertészszé. A püspöki kar csinált is egy választási módozatot, — képzeltetni minőt. Egy szép napon anélkül, hogy még a legbugzább katolikusok is tudták volna, vajjon miről van szó, megtörtént valami választás féle, az ugynevezett előconferentia-congressusra. Ott aztán kidolgoztak egy választási módozatot, mely magában unicumot képezett. Annak ismerető jellegéből kiemeljük az általános szavazati jogot, azon határozatot, hogy a választás nem kerületenként, hanem az egyes plebaniákban történik, a relatív szavazattöbbséget stb. különösen érdekes volt a világi patronusok választó jogainak gyakorlata. Az ország minden zugában szerteszét lakó világi patronusok szavazatjegyeiket mindössze négy névvel kitöltve, közvetlen a primáshoz voltak beküldendők. Egy szép napon megtörtént a választás. Pártlakulás, programm, előleges értekezés, kandidatusok bemutatásáról szó sem volt. Azoknak, kik plébánusaik meghívása folytán megjelentek és azon rendesen egészen idegen nevet, melyet szájukba rág-tak átána mondták (igy történt a szavazás) „nyí % sem tudta, mi-féle ágról szakadt legyen az az autonomia. Természetesen hogy komikus jelenetek még az értelmiség székhelyein sem hiányoztak. Pozsony városának. Blumenthal nevű plebaniájában a választók nagyobb része a comisio előtt igy nyilatkozott: „Arra szavazok, akit a plebanos ur akar.“ Egy része minden áron a reformatus Lónyaira akart szavazni. A dolog-

nik. De ezen duzzogás csak áleza. Szívük mélyében örülnek, hogy ily olesó árért oly nagyszerű vivmányt tudnak megnyerni. A szabadság megnyeréséért az obligát civil-bázasság az általános lelkiismereti szabadság a főpapok és egyház virilis képviselőletének megszűnését igen szívesen adják esérébe, hiszen tudják, hogy a szabadság oroszlán része az egyházé léssen, hogy az egyházat fogja illetni a esuka szerepe a pontyok között és hogy lesz alkalmuk azt, amit elvesztettek, tisztelesen visszanyerni.

A jelenet, melynek mi is tanui voltunk és leszünk, felette komikus. Mig Róma egyrészt a lelkiismereti és tanszabadságot elátkozza, mig Róma egyenesen az egyház elválasztását az államtól átkokkal sujtja *) mig a püspökök és buzgó katolikusok ezen tant örök kárhozat büntetés terhe alatt hinni kö-

nak értelme az volt, hogy az odavaló plébanos a mult képviselőválasztásnál az akkoriban kiadott jelszó szerint a kormányparti jelölt, a volt pénzügyminiszter kortese volt. A comissió felvilágosítása nem használt, a comissióban véletlenül egy buzgó balparti katolikus is ült. A jámbor atyafiak azt mondták, a comissió lépre akarja őket vezetni, ők igen jól tudják, kit akar a plébanos úr. Egy része a választóknak protestans házi urokra szavazott, ezek meg azt hitték, hogy városi bizotmány részére történik a szavazás. Egyik az Ur Istenre szavazott, mert a plébanos azt mondta, hogy aki az ultramontán jelöltre szavaz, kinek nevét a jámbor elfelejtette az Ur Istenre magára szavaz, tehát inkább fordul egyenesen a Mindenhatóhoz. Egyik azt mondta írják csak be, hogy ő katolikus akar maradni öreg napjaira nem lesz lutheranussá vagy zsidóvá stb. A pozsonyi választó kerületben a választás 19 plebániában történt, külön időben. Pozsonyban senki sem tudta, melyik plebaniák tartoznak a kerülethez melyik plebánia választott, kit és mikor.

Deák Ferencz és Ghyezy Kálmán természetesen távol maradtak a komédiától. Ezen congressusból került ki egy többség és kisebbségi dolgozat. Mindakettőt legegyszerűbben úgy lehet jellemezni, hogy mind a kettő átszolgáltatja az egyházat a jesusitáknak, habár a kisebbségé azon szándékból eredt, a liberalis ellemnek legalább az utat el nem zárni. A többségi dolgozattal siettek aztán a legmagassabb sanctió elnyerése végett Ő Felségéhez. Ő Felségétől azon feleletet nyerve, hogy a dolgozat az országgyűlésnek alkotmányos tárgyalás végett át fog adatni (Lásd Schwicker H. J. Die katholicken Autonomie in Ungarn, Pest Ludwig Aigner. Simonyi Iván, egy pár szó a kathol. Autonomiáról hazánkban, uyanott 1870.)

*) Lásd Syllabus 55. 1864.

telesek: ugyanazon püspökök és buzgó katolikusok az országgyűléseken és lapokban liberalis ránczokba szedik arcukat és liberalis frasisok kiséretében a lelkiismereti szabadság nevében követelik az egyház teljes elválasztását az államtól, tanszabadságot, teljes szabadságot és függetlenséget saját maguk számára. És nem hiányoznak együgyű liberalisok és liberalis farizeusok, kik örülnek az egyháznak az államtól való elválasztása által, minden nehézséget nyakokról levethetni.

Lássuk, mit tartalmaz az egyháznak az államtól való elválasztása a mint azt az ultramontánok követelik, és amint azt péld. Belgiunban az ugynevezett doctrinaer-liberalisok pártja valóban meg is adta. Fővonásai ezen szabadságnak a következők :

a) Teljes tanszabadság, azaz, megszűnése az állam felvigyázati jogának az egyházra nézve. Az egyháznak joga legyen az állam ellenőrzése nélkül népiskolákat, gymnasium és reálisiskolákat, egyetemeket alakítani, azokban katolikus történelmet, bölesészetet katolikus fizikát és chemiát, fiziologiát és katolikus irodalmat, katolikus közjogot tanítani. Magától értetik, hogy minden lelkésznek kötelessége hiveit a katolikus tanodák látogatására buzdítani, a kathol. tanodákat látogatóknak munkát, hivatalt, az egyház segélyét képviselő választásoknál stb. megígérni.

b) Szerzetes rendek korlátlan terjedése, elárasztása az országnak barátok,-apácák és jezsuitákkal.

c) Korlátlan betöltése a lelkészi hivataloknak a püspökök által, a püspöki székeknek a curia által. A püspöknek joga van a lelkészt máshová elhelyezni, hivatalától elmozdítani. Az egyháznak joga legyen, ha úgy akarja, a papi hivatalokat a primástól egész az utolsó káplánig a haza ellenségeivel, idegekkel stb. betölteni. Természetesen hogy a világi elem minden befolyása praesentálás által s. a. t. megszűnik.

d) Korlátlan szabadság a római bullák, rendeletek, püspöki pásztorlevelek kihirdetésében. Az egyháznak joga legyen naponkint valamennyi szószékről, mint Isten igéjét hirdetni, hogy az államtörvények az ördög készítményei hogy a ministerek a pokol kandidatusai hogy a ki szent haragjának fellobbanásában egy excommunicáltat megöl, egyházi absolutiót

nyerend *) hogy kárhuzatos bűn lutheranus és kálviniska szomszédainkkal békében élni stb.

e) Természetesen az államnak legkisebb joga sincsen a clericusok nevelésébe elegyedni. Míg az állam az ügyvéd, orvos, sebész sőt még az állatorvostól is bizonyos készültég kimutatását kívánja, nincsen joga követelni, hogy az, ki a népnek első tanácsadója és az iskolán kívül is par excellence tanítója, bizonyos tudományos műveltséggel bírjon.

Ezekhez járul még a követelés, hogy az állam az egyházi vagyon szaporítását ne akadályozza, az egyházijavak kezelésébe ne avatkozzék, bár az utóbbi szabadságot még a belga állam sem adta meg az egyháznak.

Az állam viszont nem kölcsönzi világi karját az egyházi határozatok véghezvitelére, az egyházi adókat nem szedi be. Az állam csak a repressiót gyakorolja, ha a törvény világosan megsértetik. azaz. perbe vonja a szószékből törvénytelenül izgató papot, természetesen. ha van feladó és ha tud tanukat szerezni. Az állam senkit sem kényszerít valamely vallásban maradni stb. Az állam viszi a születési és házassági lajstromokat. és rendesen behozza a civilházasságot. A clericus csupán hivatalánál fogva, semmi méltóságot sem foglal el.

Ezen rendszer igazolásául az mondatott, hogy a jus supremae inspectionis az uralkodó személyéhez kötött jogok voltak. Az alkotmányos uralkodó jogait parlamentek és felelős ministerek által gyakorolja. A jus supremae inspectionis azonban nem szállhat át oly testületekre melyekben nem katolikusok is vannak, vagyis legalább lehetnek. A jus supremae inspectionis a régi államban és az országgyűlés közhenjárásával gyakoroltatott (lásd Francia Német és Magyarországot.) Sőt mi több az egyház gyakran türte, hogy protestans uralkodó főfelügyeleti jogot gyakorolt katolikus alattvalói felett. Főfelügyeleti jogot gyakoroltak a keresztény egyház felett még a pogány császárok is Sőt keresztény püspökök nem átalottak ügyeiket és panaszait Samosatai Pál ellen a pogány Aurelianus császárhoz fellebbezni.

*) Amint azt pl. a csalatkozhatatlan II. Urban pápa c. 47. C. XXIII. qu. 5 valóban határozta.

Viszent a liberalis oldalról az mondatott, hogy a katólikus egyház nem fér össze az alkotmányos monarchiával vagy a köztársasággal. Ez szintén nem áll ellenkezőleg, az egyház alkotmányos kormányforma és köztársaságban sokkal jobban ézzi magát. több szabadságot élvez, mint az absolut vagy a régi renai államokban.

Az élethalál harez oka sokkal melyebben fekszik. Nem a modern állam formája, hanem annak fő és alaposzlopai, annak szelleme vannak teljes ellentétben azon állásponttal, melyre az egyház a jezsuiták működései folytán mindinkább szorított. Az ultramotánoknak minden gondolható okuk van a modern jogállam felvigyázatától félni. Ezt az ultramotánok igen jól tudják és nyíltan be is vallják. Azért készek inkább a civilházasság és lelkiismereti szabadságba beleegyezni, sőt készek magukat Róma átkának kitenni, valamint készek lennének összes vagyonukat is inkább feláldozni, hogy csak az állam minden ellenőrzésétől szabadulhassanak. Lássuk miben állanak az elválasztásnak látszólagos előnyei, mily viszonyban áll az a logikával, a szabadsággal és az állam teendőivel.

IV.

A szabad egyház, elvének a katolikus egyházra való alkalmazása teljes logikai képtelenség és pedig ép úgy katolikus mint liberális szempontból véve.

A. Valamely elvet tagadni, de mégis azon elv alapján jogokat követelni már magában képtelenség. Egy váltót bepe-relni, valamely törvényre hivatkozni — de egy szuszban azt allítani, hogy a váltó hamis, az idézett törvény nem létezik — logikai nonsens. Az állam a kath. egyháznak emancipa-tióját természetesen nem adhatja más alapon, miut a vallás és lelkiismereti szabadság alapján. Már pedig az egyház ezen-lelkiismereti szabadságot minden hangnemben elátkozza; Ezek pedig nem valami elavult tanok VII. Gergely idejéből, hanem ellenkezőleg a legujabb pápai határozatok *) XVI. Gergely

*) Az 1864. december 8-án kelt Eneyklika és Syllabus többek kö-zött a következő allításokat kárhoztatandó tévtanoknak nyilvánítja. És pedig: a 15. Syll. kárhoztatja a következő tant. mely szerint: Minder ember szabadságában áll azon vallást elfogadni és vallani, melyet eszé-nek világától vezetve, igaznak tart. (Lásd: Brev. Multiplices inter. 1851 jul. 10. Alloentio maxima quidem. 1862 jul. 9.) A 24. Syll. mint tévtant kárhoztatja, hogy „Az egyháznak ninesen hatalma erőhatalommal élni, ninesen közvetlen vagy közvetett földi (világi) hatalma.“ (Brev. Ad apostolice. 1851. aug. 22.) A 77. Syll. karhoztatja a következő tant. miszerint „Korunkban nem hasznos többé, hogy a kath. vallás a többi cultusok kizárása mellett egyedüli államvallás legyen.“ (Lásd Alloentio Nemo vestrum 1855 jul. 26) A 78 Syll. kárhoztatja azokat, kik azt ál-lítják, miszerint „Diesérendő, hogy bizonyos kath. országokban törvényben ki van mondva, hogy a bevándorlottaknak akármely cultus gyakorlota megengedtesék. (All- Acerbissimum 1852 sept. 27.) A 22. Syll. tévtannak állítja azon állítást, melynél fogva: „A kath. tanítók és írók kötelessége csak arra szoritkozni, hogy a mi a csalatkozhatatlan egyház által minden-

1832-ben kelt Encyklikájában, IX. Pius 1861-ben kelt Allocutiójában ugyanannak, 1864-ik évben kibocsátott Encyklika és Syllabusában igen világosan kimondatik, hogy a vallás szabad választásának tana kárhuzatos tévtan, hogy a katolikus vallás mellett más vallás nem türendő, hogy a kath. egyháznak joga van az eltévedteket és makacsokat üdvös büntetésekkel fenytíteni és kényszeríteni.

Világos tehát, hogy a katolikus egyház, ha egészen következetes akar lenni, azon szabadságot, melyet neki a lelkiismereti szabadság alapján nyújtanak — el nem fogadhatja. Világos, hogy nem adhat szabadságot annak az állam, ki annak alapját tagadja és kárhuzza.

kirenézve kötelező dogmának van kinyilatkoztatva. (Lásd levél a freysingi érsekhez. Tuas libenter 1863 dec 21.) azaz. nemesak a dogmákat nem szabad bántani, hanem kárhuzatos minden olyan állítás vagy közlemény mely a római cselszövények és hazugságokra nézve nem egészen kedvező lehetne, avagy más szavakkal: az egyháznak korlátlan joga van meghatározni, hogy mit szabad tanítani, és miről szabad írni. Az Encyklika szintén azt állítja, hogy nemesak a dogmákat, hanem a pápa minden parancsát követni kell, ha a pápa azt állítja, hogy az egyház általános java úgy kívánja. Annak, a ki a római orthodox irányt közelebből nem ismeri, nincs is fogalma mennyire terjed az egyház parancsa és a gondolkozásnak megszorítása. IV. Pál bizonyos tévtanokról azt határozta, hogy azoknál még a visszavonás sem ment meg a máglyán való haláltól. Ezen tévtanok között vannak olyanok, melyek a dogmatikának legszörszálhasogatóbb és subtilisabb pontjaira vonatkoznak. Például, hogy mily viszonyban áll a szent háromság három személye az isteni anyag egységéhez. Itt tehát oly subtilitásra vonatkozik a pápai átok, melyről mai napig kétséges, vajjon az egyház első tudósai, mint pl. aquinoi Tamás nem tanítottak-e eretnek tanokat. Hogy a nem dogmatikus parancsokra nézve az egyházi önkénynek semmi határ sincs szabva, világos. A sok között szolgáljon egy két példa. A lipari püspök adómentes volt. Egyik bérlője a piacon borsót akart eladni, a helypénz lefizetése nélkül. Miután be nem mutatta magát, borsóját elkobozták. Daczára, hogy a piazelfelügyelők, meg tudván kivél volt dolguk, a borsót visszaadták, és bocsánatot kértek, a püspök őket excommunicálta. Mintán az ország legfőbb törvényszéke, mely kiváltságánál fogva az egyházi ítéletekre nevez is illetékes volt, ezen kiközösítést semmisnek nyilvánította volna, egy római körrendeletfolytán több püspök a legfőbb törvényszéket valamint egész Siciliát kiközösítette. Tehát egy pár kosár borsó miatt összes Sicilia lakosainak lelki üdvösségét az egyház örökre elkárhuztatta. Az antwerpeni magistratus és polgárság 1657-ben határozatot hoztak, melynek folytán a bor-

B. Minden gondolkozó ember tudja, hogy a szabadság fogalma nem azt jelenti, hogy minden ember azt teheti, a mi neki tetszik; hiszen ez az erősnek uralmával és a gyengének rabszolgaságával egyértelmű volna. Szabadság annyit jelent, hogy mindenkinek jogai egyenlők, hogy senkinek sem szabad a másik jogkörét áthágnia.

A mint láttuk, a kath. egyház a más hitűek létezési jogát tagadja, valamint tagadja az ész szabadságát. Világos tehát, hogy az, ki a mások jogkörét tagadja, nem tarthat igényt saját szabadságára, mert:

és söradót a papok is fizetni köteleztettek. A merészeket a pápa nevében büntetéssel sújtották mert az egyház szabadsága meg volt sértve. A mint látjuk, az egyház szabadsága odáig terjed, hogy a papok olcsóbb árért ihassanak bort és sört, mint a laikusok.

Az Encyklika kárhoztatja azon tévtant, hogy „Az emberi társadalomban legjobb azon állapot, melyben a világi hatalomnak csak akkor szabad a kath. vallás sértőit fenytetni, ha a nyilvános béke azt követeli; azaz, más szavakkal a világi hatalomnak mindenkit fenytetni kell, a ki nem katolikus, vagy a ki az egyháznak ezer meg ezer distinctióit és észostromló állításait vakon nem hiszi és nem követi. A 79. Syllabus mint téveset kárhoztatja azon állítást, mely szerint: „Allamilag biztosított vallás és véleményszabadság az erkölcsök és kedélyek könnyebb megrontására nem vezetne.“ (All. Nunquam fore. 1856 dec. 16.) Az Encyklika kárhoztatja azon állítást, melynélfogva az állampolgároknak joguk lenne akármilyen meggyőződésüket egyházi és állami korlátok nélkül szabad sajtó által vagy más módon nyilvánítani. A 80 Syll. kárhoztatja azokat, kik azt állítják, hogy: „A római pápa a haladás a liberalismus és modern civilizatióval kibékülhet és kibékülni köteles. (All. Jamdudum cerninus. 1861. mart. 18) Az 1870. általános zsinat V. Kanonja így szól: „Ha valaki azt állítja, hogy Krisztus egyháza nem nélkülözhetetlen közösség az örök üdvösség elnyerésére, avagy az emberek minden vallásban üdvözülhetnek — átkozott legyen.“ A VI. Kanon: „Ha valaki azt állítja, azon türelmetlenség, melylyel a kath. egyház minden tőle elszakadt vallásos hitágazatot száműz és kárhoztatja nincsen isteni törvény által parancsolva; avagy: „a vallás igazsága felett csak vélemények, de bizonyságok nem léteznek, minek folytán minden hitágazat az egyház által türendő — átkozott legyen. A IX. Kanon: „Ha valaki azt állítja, hogy az egyház esalatkozhatatlansága csak arra terjed, a mi az isteni kinyilatkoztatásban, foglaltatik, azonban nem terjed ki azon egyéb igazságokra, melyek szükségesek a kinyilatkoztatás hiv megőrzésére — átkozott legyen.“ A XII. Kanon: „Ha valaki azt állítja; urunk és üdvözítőnk, Krisztus, csak a tanács és meggyőzés hatalmát, de nem azon hatalmat adta, törvényesen parancsolni, az eltéved -

Először tagadja az egyedüli alapot, melynél fogva az állam a szabadságot adhatja;

Másodszor, mert a mások jogkörének tagadása már magában békeháborítást foglal magában.

Meglehet, hogy erre azt fogják felelni: „Róma nem a lelkiismereti szabadság alapján követeli a függetlenséget, hanem azért, mert a katolikus vallás az egyedül üdvözítő.“ Ha Róma barátjai a lehiismereti szabadság alapján követelik azt, ahhoz Rómának semmi köze. Ha az állam a szabadságot kimondja, köteles azt a kath. egyház számára is megadni.

Bocsánatot kérek. — Ha az állam a szabadságot kimondja, azzal egyszersmind azon kötelezettséget veszi magára, a szabadságot igazán megadni, azaz, mindenkinek egyenlő jogkörét védeni. Ha már most valaki az állam elé lépne és azt mondaná: „Teljes szabadságot követelek, de kijelentem, hogy én a mások szabadságát el nem ismerem.“ — ugy az állam ezen embert vagy börtönbe vagy bolondházba zárná, vagy legalább gyámság és fölügyázat alá helyezné. Azon körülmény,

teket és megrögzötteket külső ítélet és üdvös büntetések által fenytíteni, és kényszeríteni átkozott legyen.“ Ugyan ezen tévtant többek között XXII. János. XIV. Bence és elkárhottatta. VII. Pius egy 1803-ban kiadott Breveben szintén azt mondja, hogy a szentírás, zsinatok, és a hagyomány tanúsága szerint az eretnekek a kath. egyház törvényeinek folyton alávetvék. XVI. Gergely 1832-ben kelt Enekklikájában a tudomány szabadságát kárhottatja, a lelkiismereti szabadságot eszelősségnek nevezte. A sajtószabadság káros- és olyas valaminek állittatik, mit nem lehet eléggé utálni. IX. Pius 1852 szept. 27-én Uj-Granada részére kiadott Allocutiójában tiltatik a papi tized és papi törvényszékek megszüntetése, a vallás szabad gyakorlata és a lelkiismereti szabadság. Egy 1861 mart. 18-án kelt Allocutiója a modern polgárosodást elkárhottatja, mert az odáig megy, hogy hitetleneket a hivatalokba és gyermekeiket a kath. iskolákba bocsátja. 1868. jun. 22-én kelt Allocutióban a pápa az osztrák alkotmányt elkárhottatja, azt egy valóban elvetemedettnek, hallatlannak, a 25-ik májusi törvényeket utálatosaknak, minden következőkényeivel együtt teljesen semmiseknek, minden erő nélkülieknek nevezi, azok okozóinak, tehát első sorban a császárnak, az egyházi büntetések hozza emlékezetbe, és pedig mindezt azért, mert ezen törvény sajtó, vallás, és lelkiismereti szabadságot adott, bizonyos esetekben eretnekek eltemetését katolikus sirkertekben elrendelte, az államnak főfelügyeleti jogát az államnak föntartotta stb. stb.

hogy nem egyes ember cselekszik így, hanem hatalmas, milliókat egyesítő intézmény, melynek rendkívüli auctoritását az állam saját maga csaknem két évezreden át növesztette nagygyá, bizonyára nem kisebbíti az állam kötelességét.

C. Az egyháznak az államtól való elválasztása azon elméleten alapszik, hogy egy egyházi és egy világi hatalom, mint két-két egyenjogu auctoritás állna egymás mellett. Alkalmunk lesz kimutatni, hogy ezen tan hamis. — Az emberek egyesülete, legyen az akár köztársasági, akár socialistikus, vagy communisticus, nem türhet maga mellett más hasonjogu auctoritást. Föltéve, de meg nem engedve a fentebbi theoria helyességét, még azon esetben is annak nélkülözhetlen föltétele lenne, hogy ezen két auctoritás egymást kölcsönösen elismerje. Az egyház nem habozik kimondani, hogy őt illeti az állam felett való uralom;*) ha tehát az állam ennek daczára az egyházat coordinált

*) Hogy a pápák a 11-ik századtól fogva uralmukat az államok és fejedelmek fölött a leghatározottabban mondták ki, hogy ezen joguknak igen gyakran érvényt is tudtak szerezni, hogy nemcsak minden ország politikai viszonyaiba elegyedtek, hanem ha nekik előnyt hozott, a szultánnal vagy protestans fejedelmekkel is czimboráltak, katolikus népek és fejedelmek ellen, eléggé tudja mindenki, ki a történelemben csak némileg is jártas. Csak a fő példák előidézése is jól tuhaladná ezen munka keretét. Mi tehát egy-két nevezetesebb idézésre és a legujabbkori nyilatkozatokra szoritkozunk. VII. Gergely egyenesen kimondja: „Hogyha a pápa égi és szellemi dolgokat oldani és megítélni képes, annálinkább ura és bírása a földi és világi dolgoknak. A pápa tehát a császárokat leteheti, alattvalóikat a hűségeskü alól feloldhatja“ (Epist. IV. Dictatus Papae. 12. 27.) — Krisztus Pétert a fejedelmek és birodalmak urává tette, utóda, a pápa tehát isteni jog folytán a földkerekség ura, és a fejedelmek méltóságukat elveszítik, ha a pápa parancsait megvetnék. (Epist. I. 63. IV. 23. 24.) — III. Inceze így szól: „A római főpap nem ember hanem az igazi Istennek képét viseli.“ (Epist. I. 935) — „Krisztus Péternek nemcsak az egyház, hanem az egész világ kormányát adta által.“ (Epist. II. 209.) — A pápák megtagadták az államoknak meg azon jogát is, az inquisitio perirataiba betekinteni, „az állam ne legyen más, mint poroszlója és hóhérja az egyháznak.“ (Igy nyilatkoznak pl. IV. Inceze, X. Leo, III. Lucian pápák.) VIII. Bonifác híres „Unam Sanctam“ bullájában kimondja, hogy a világi kard az egyháznak alá van vetve, és a katoná és a király által a pap intésére és tetszése szerint használendő; az egyház vizsgál és ítél a világi hatalom felett. Az egyházat azonban, meg ha tévedne is, emberi hatalom felelősségre nem vonhatja. Hogy a

hatalomnak ismeri el, nem tesz egyebet, mintha valaki maga részéről egy oly képzelt kétoldalu szerződést megtart, melynek

jezsuiták, a legszélsőbb pápai teljhatalom védői voltak, hogy többen közülök, mint Salmeron, Valencia, Suarez, Mariana, Santarelli a fejedelmek kivégeztetését, sőt a három utóbbi azoknak bárki általi meggyilkoltatását védték, tudvalevő dolog. Lucca bibornok egyik jelentésében (a 17-ik század második felében) azt olvassuk, hogy a pápa az egész földgömb fölött birja az uralmat, császárokat és egyéb fejedelmeket letehet, országaik fölött önkényesen rendelkezhetik, azoknak háborura vagy békére parancsot adhat. VII. Pius 1805-ben a bécsi nuntiusnak egy instrukciót küldött, melyben emlékeztetbe hozatik, hogy az egyház eretnek magánzóokra vagy onelkobzást, a fejedelmekre trónvesztést és az alattvalói kötelességeknek megszűnését rendeli. Az instrukció így folytatja: „Ámbár a jelenleg szomorú idők nem alkalmasak ezen törvények végrehajtására, mindazonáltal szükséges leend ezen méltányos szigornak legszentebb érveit szem előtt tartani.” — Így huzza be Róma körmeit a nélkül, hogy valamely követeléséről lemondana. Ugyanazon pápa Miksa József bajor királynak 1815-ben megírta, hogy hűveinek nem engedheti az esküt az alkotányra letenni. Oka ezen tilalomnak nem volt más, mint hogy az alkotmány a vallási szabadságot és békét kimondotta. Az 1864-iki Encyklika és Syllabus, jelesen Syll. 39. és 1871. Kanon XIX. tagadják az állam souverain auctoritását. Syll. 49. tagadja a placet-jogot; Syll. 29. az exequatur-jogot; Syll. 5. a papi hivatalokra való praesentálás jogát; Syll. 52. az állam azon jogát, hogy a belépő szerzetesek korát meghatározza; Syll. 33. a klerikusok nevelése fölött való örködést; Syll. 32. a mint magától érthető követeli papjainak a hadkötelezettség alól való fölszabadítását; Syll. 65—74. az egyháznak tartja fön a házassági törvényhozást; Syll. 45—47. az iskolaügyet; Syll. 53. az állami karhatalom segítségét. Káron X. és Syll. 19. egyenesen kimondja, hogy az államnak az egyházba nincs semmi beleszólása; Syll. 27. hogy a pápának világi hatalma van; Syll. 56., 57. Kanon XX. hogy az állami törvényszékhez az egyház sanetiója szükséges; Kanon IX. hogy az egyház maga határozza meg esalatkozhatatlanságának határát. Azaz, röviden szólva: az állam korlátait az egyház határozza meg, de az egyház hatalmának meghatározásában korlátlanul intézkedik. Az természetesen semmi egyéb, mint az egyház uralkodása az állam fölött. Sőt az egyház ugylátszik a jóból nem győz eleget nyújtani. Syll. 42. nyilvánosan kimondja, hogy ha az állami törvény az egyházi törvénynek ellentmond, az egyházi törvényt illeti az elsőség; Syll. 34. kárhóztatja azokat, kik azt állítják, hogy csak a középkorban állott fön azon tan, mely szerint a pápa egy, az összes egyházban hatalmat gyakorló fejedelemmel hasonlított össze; Syll. 54. egyenesen azt állítja, hogy a királyok és fejedelmek az egyházi törvény-szolgáltatása alól ninesenek kivonva, sőt Syll. 55. egyenesen kárhóztatja azon tant, mely szerint az egyház az államtól és

feltételeit a másik fél el nem fogadta. Az állam illetén eljárása hasonlítana azon egyénhez, ki teljesen megnyugodnék benne, ha valaki a szolgáltatott munkáért bér helyett titlegekkel fizetne.

az állam az egyháztól elválasztandó Hogy ezen elveket az egyház nagyon is practice alkalmazza naponkint tapasztaljuk. Az előbbi jegyzetben idézett, IX. Pius 1868. Jul. 22-én kelt Allocutiójában, mint ezt Schulte helyesen kiemeli, a pápa maga bizonyítja, először, hogy a pápa a császár és ország fölött ur, másodsor az osztrák császár a pápa meghagyása nélkül semmiféle sem határozhat. a mi a pápa véleménye szerint őt (a pápát) illeti: harmadszor: hogy a pápa Osztrákországnak legfőbb törvényhozója, midtan annak törvényeit cassálja és megsemmisíti. A „Civiltà“ Cattolica, a családhatatlan pápának hivatalos organuma, tévtannak nyilatkoztatja, hogy: „az államnak saját, az egyházi törvényhatóságtól független tere lenne“. — Ugyanazon lap 1871. Mart. 18-án szóról szóra így szól: „A pápa az emberi törvények legfőbb bírója, ő benne az egyházi és világi hatalom csucsai egyesülnek. mert ő Krisztus helyettese, nemcsak örökös pap. hanem egyszersmind a királyok királya és az uralkodók ura. A pápa magas méltósága folytán mind a két hatalom tetőpontján áll. Hogy mily viszonyban áll a családhatatlanság ezen jogokkal, bizonyos naiv becsületességgel bevallja a jezsuita páter Francellin, pápai theologus a zsinaton és a jezsuiták egyik legjobb theologusa. Miután kimutatta volna, hogy az egyház tulajdonképen csak a pápa, így szól a 455 §-ban „a családhatatlanság a nem nyilatkoztatott igazságokra is kiterjed, a mennyiben a kimondottakkal összefüggnek vagy megőrzésük, előadásukhoz, kifejtésükhöz szükségesek. 457. §. Ha az egyház, (azaz a pápa) családhatatlan, ha a nyilatkoztatott dogmák valódi értelmét magyarázza, szükségképen akkor is családhatatlan, ha arról itél, mennyire terjed ki családhatatlansága“. (Lásd a „Katholik“, Németország hivatalos ultramontán lapjának 1871. aprilisi számát. Erre azután igazán el lehet mondani Heinevel: „Mein Liechen, was willst du noch mehr?“ —

V.

Az állam azon gyámságot, melyet eddig gyakorolt az egyház fölött, nem veheti el egyszerűn magától. Vajjon megfelelő az egyház az önállóság feltételeinek?

Mielőtt az állam azon gyámságot, melyet egy kiskoru felett gyakorol, megszüntetné, meg kell győződnie, vajjon megvannak-e az önállóság föltételei. A mint tudjuk, az állam eddig a kath. egyház fölött felülvigyzati jogot gyakorolt. Az állam és az egyház a szó teljes értelmében, a hivek vezetésében osztozkodtak. A kath. egyház hierarchikus alkotmánya szerint azon perczen, melyben az állam a főfelülvigyzatot megszünteti, a hivek szőröstül bőrostül a jezsuitáknak és Rómának vannak átszolgáltatva. Azt fogják erre mondani, hogy ahhoz az államnak semmi köze, ha a katolikusok úgy akarják. Tegyük fel, hogy egy gyámtyának sikerült volna, nevelése által gyámnokát azon teljes meggyőződésre birni, hogy a kiskoru vagyona a gyámtya tulajdonát képezi, hogy a kiskoru tulajdonképen életfogytiglan rabszolgája a gyámtyának. Csakis azon körülmény, hogy a gyámhatóság számadásra kényszerítette a gyámtyát, óvta meg a kiskorut vagyona elidegenítésétől. Az állami fölülvigyzat megszünése nem jelentene mást, mint ezen kiskorut gyámja önkényének átszolgáltatni. Világos, hogy az államnak ezt tenni nem volna szabad, hanem ellenkezőleg az ily esetben az államnak kötelessége más gyám rendelése által, vagy más módon arról gondoskodni, hogy a gyámnok megnyerje jogainak teljes öntudatát, és saját magának adassék vissza.

Azon állítás, hogy az államnak az egyház absolut szervezetéhez semmi köze, ha a katolikusok megnyugodnak benne, alaptalan, mert először az állam saját maga gátolta erőhata-

lommal egész a legujabb időkig, valamely üdvös reform keresztülvitelét és a szabad fejlődést ; másodsor tudvalevő dolog, hogy épen az új római irány óta a hézag az egyház kormánya és a gondolkozni tudó értelmes emberek között naponkint növekszik. Ép oly kevéssé változtat a dolgon azon gyakran hallott állítás : „A kinek nincs inyére, lépjen ki az egyházból“, mely állítás különben is ellentétben van az egyháznak azon követelésével, hogy az eltérőket üdvös büntetések által fenytíteni és kényszeríteni kell.

Szintén tudvalevő dolog, hogy a hivek nagy része katholicus akar maradni, a nélkül, hogy a jezsuiták által az ujjab időben csaknem erőszakolva győzedelemre jutott szélső irányt követnék.

Az állam köteles felügyelni, hogy valamely társulat vagy egyletben az egyleti ügyek és vagyon egyesek által a többi tagok ellenőrzése és beleszólása nélkül, avagy talán akarattjuk ellenére ne kezeltessenek. A mi magán egyletre vagy részvénytársaságra nézve áll, az még sokkal inkább áll egy oly hatalmas egyesületre nézve, mint a kath. egyház. Hogy az egyházban véghezment legujabb események a pápa családokozhatatlanságának kijelentése, az állami felügyelet szükségét nem csökkentette, azt nem kell bizonyítanunk. Ha az államoknak voltak alapos okaik arra, hogy Constantin császártól kezdve mai napig az egyház fölött ellenőrző és korlátozó hatalmat gyakoroljanak, ugy ezen okok, nemesak hogy meg nem szüntenek, hanem, a mint látni fogjuk, még sokkal sürgősebbekké váltak.

VI.

Mit lehet liberális szempontból a szabad egyház védelmére fölhozni.

Ezen munka célja nem az, hogy az olvasóban futólagos meggyőződést keltsen. Engem nem vezérel a „Rechthaberei“. Ha nincs igazam, czáfoltassam meg ; ezt kívánom saját magam, az igazság érdekében. Mielőtt tehát tovább haladnánk, ismerkedjék meg az olvasó azon főérvekkel, melyeket általjában liberális szempontból az állam és egyház elválasztása mellett fölhozni lehet.

Ezen főargumentumok körülbelül a következők lehetnek :

„A régi, az ugynevezett rendőr-állam arról volt ismeretes, hogy mindent maga akart végezni, mindenre nehezült a praeventiv (megelőző) rendszabályok nehéz keze. A modern, a liberális állam jellemvonása ellenben az, hogy mind az egyénnek, mind a testületeknek minél nagyobb szabadságot igyekszik adni. A liberális állam csak akkor avatkozik valamibe, ha valóban a törvény sértetik. Tagadnatatlan, hogy az egyház és állam régóta vivnak harczot egymással. Igaz, hogy a kath. egyház elátkozza a haladást, a polgárosodást, magát a jogállamot is ; de tagadhatatlan, hogy más egyházakban is találkozhattunk hasonló, vagy legalább rokon irányokkal. Emlékezzünk csak az ugynevezett „Muckertumra“, az orthodox zsidóságra. Mindazonáltal mi az állami gyámkodást nem pártolhatjuk, annál kevésbbé, minthogy itt tulajdonképen lelkiismereti szabadságról van szó, melyet a jogállamnak sértetlenül fönn kell tartania. Az állami gyámság kétélű tegyver, ma Róma, holnap az evangélikus testvérek ellen, holnapután akármily, a kormányának

nem kedves tanok ellen alkalmazható. A nem praeventiv, nem előleges, hanem csupán repressiv (megtorló) rendszer, mely csak akkor és annyiszor lép közbe, a mikor és a hányszor valóban törvénytörtés fordul elő, az ujkornak vívmánya és jónak bizonyult be. Miért ne lenne az üdvös az egyház és államra nézve is. — Mióta Constantin császár alatt a keresztény vallás államvallássá lett, elkoresosodott. Valahányszor az egyház vagy papság áthágja a törvényt, ám büntesse az állam őket szigoruan; — különben az állam ne exequálja az egyházi határozatokat, ne kényszerítsen senkit valamely hitre. A vélemények szabad versenye által a szabadság napja alatt az igazság legjobban fog erősödni és végre győzedelmeskedni. Az állam sem csalatkozhatatlan. Azért látjuk, hogy a szabadságnak több valódi barátja, — mint Roger Vilmos, Lamennais, Castellar, Laboulaye, a szabad egyház mellett nyilatkoztak“ stb. stb.

Az olvasó kétségen kívül el fogja ismerni, hogy az itt röviden fölhozottak nem a legrosszabb érvek, melyeket az elválasztás mellett általjában föl lehet hozni. Ha mindazonáltal valaki azt hinné, hogy liberalis szempontból jobban lehet védeni a szabad egyházat, hogy talán én csináltam ezen érveket, azon utógondolattal, hogy azokat annál könnyebben megczáfolhassam, olvassa Laboulaye Ede akadémiai tag és bizonyos hirrel bíró francia tudós munkáját: „La Liberté Religieuse“, (vallásszabadság) 3-ik kiadás. Paris. Charpentier. 1866. — Avagy Castellar híres beszédét, melyet a szabad egyház mellett tartott, avagy Horváth Mihály munkáját: Williams Roger „a szabad egyház szabad államban“ elv teremtője és megtestesítője. Pest, Ráth. 1868. stb. stb.

VII.

Mit felelhetünk ezen ellenvetésekre? Lelkiismereti szabadság nem egyértelmű a szabad egyházzal. A mit az egyház akar, több mind a lelkiismereti-, szólás-, sajtó- és egyesületi szabadság és kívül esik a törvények körén.

Mindenekelőtt az olvasót egy félreértésre kell figyelmeztetnem, mely sok zavarnak okozója. Lelkiismereti szabadság és egyházak szabadsága nem egy és ugyanazon fogalom. A lelkiismeret, a vallásos meggyőződés, a szellem legyen szabad. Ez minden kétségen fölül áll. Ezt praeventiv rendszabályok által korlátozni vagy akadályozni nem szabad. Arra nézve is, hogy mennyire álljon szabadságomban, véleményemet másokkal szó vagy írásban közölni, a jogállam a vallási meggyőződésre nézve se szabjon nehezebb és különb korlátokat, azoknál, melyeket a sajtó, — szólás, — és egyesületi szabadságra nézve szabni jónak látott. Ha könyvet írok a csatlakozhatatlanság mellett, azt ne legyen szabad előlegesen censurálni. Ha abban a törvény ellen vétettem, ítéljen felettem a sajtóbíróság. Ha népgyűlést hívok össze azon czélból, hogy abban a pápa világi uralmát védjem, — ne legyek egyéb korlátoknak alávetve, mint azoknak, melyeket a törvény altaljánban népgyűlésekre nézve határozott. Ha valamely egyletben felolvasást akarok tartani, a szeplőtelen fogantatásról, az államhatalomnak ne legyen joga abba beleavatkozni, ha különben az egylet alapszabályainak eleget tettem. Persze hogy én sem hívhatnám a világi karkormányt segítségül, ha például felolvasásom alatt, vagy a népgyűlésen hallgatóim a termet demonstratív módon elhagynák, vagy nemtetszésüket nyilvánítanák. Ha kathol. politikus

casinót akarok alapítani, azon törvénynek legyek alávetve, mely egyletek alakítására nézve érvényben van stb. stb.

A bökkenő abban rejlik, hogy az, a mit az egyház akar, teljesen más valami, és sokkal több, mint az itt érintett jogok. Az egyház mindazon szabadságokat akarja élvezni, melyeket egy szabadelvű sajtó, egyesülési, iskolatörvény stb. stb. nyújt, a nélkül, hogy magát ugyanazon törvény kötelezettségeinek alávetné.

Az egyház oly szabadalmakat akar élvezni, melyek az egyesülési, sajtó, stb. törvények keretét túlhágják.

Végre az egyház oly dolgokra kíván szabadalmakat, melyeket minden állam törvényhozása megtilt, vagy legalább okvetlen meg kell tiltania.

Kimondatott például, hogy a pápa bullái ugyanazon bánásmódban részesüljenek, mint a sajtóművek; ámbár roppant különbség van egy könyv vagy újságcikk és egy pápai bulla között; amazoknak olvasására senki, még erkölcsileg sem köteleztetik, s azokat legfőlebb pár ezer ember olvassa, s holnap száz ellenkező irányu czikkel vagy könyvvel meg lehet czáfolni; de a bulla mint isten igéje és rendelete az összes kath. világon ezer és ezer szószékről hirdettetik, melyet mindenki örök kárhozat terhe alatt hinni köteles, mely oly helyen hirdettetik, hol ellentmondás nem türetik, hová megjelenni a kath. embernek legalább morális kötelessége! Daczára ezen roppant előnynek az egyház még az egyenlő mértékkel sem elégszik meg, hanem tiltakozik a bulláknak sajtóbiróság által leendő utólagos üldözése vagy gátlása ellen. Az egyház iskolákat akar állítani, de nem türi az államnak azon felülvizyázati jogát, melyet az minden egyéb iskola fölött gyakorol. Sőt hogy a közvetett és legtávolabbi korlátok is megszünjenek, az egyház — mint ez pl. Belgiumban történt, — még az érettségi vizsgák megszüntetését is keresztülvitte. Az egyház számos kisebb egyesületeket tartalmaz kebelében (a szerzetes rendeket, zárdákat), melyeket a közönséges idegenek törvénye és rendőri törvények alól, sőt általjában minden törvény alól ki akar vétetni. A legtöbb szerzetek tagjai generálisainak, (kik mellesleg mondva többnyire külföldiek), föltétlen engedelmességet fogadtak. Tehát oly dologra kötelezték magukat, melyet egy

állam törvényhozása sem türhet meg, és melyet például a német büntető törvény 128-ik czikke egész 6 hónapig terjedő fogsággal büntet. Mig nyilvános gyülekezetben vagy egyletekben a nemtetszés nyilvánítása, az azonnali czáfolat nem tiltható, az egyház ellentmondást és más véleményt az egyházban nem tür, szertartásainak, prédikációinak zavarása ellen a világi hatalom szigoru büntetését fogná kikérni. Az állam minden egyesület alapszabályait megvizsgálja, vagy ha azt nem is teszi, arról legalább gondoskodni fog, hogy az ellenőrizet és részvét az egyleti ügyek elintézésében minden tagra nézve lehetetlenné ne legyen téve. Az egyház azt praetendálja, hogy az államnak ne legyen szabad bántani azon szervezetet, melynek folytán az egyház kormánya a hivek teljes kizárásával a papságot, és újabb időben csak Rómát illeti. Az egyház hivatalnokaitól nőtlen életet követel, azt követeli, hogy papjai a hadkötelezettségtől mentek legyenek, hogy azok nyilvános hivatalnok minőségében az állam által elismertessenek, hogy kiállított bizonyítványai a nyilvánosság hitelével felruháztassanak. Az egyház vallását mint obligát tantárgyat még a nem felekezeti iskolákba is fölvetetni kívánja, sőt azt praetendálja, hogy az egyetemeken egy egész facultás kizárólag csak a kath. egyház tudományával foglalkozzék. A hol az egyháznak nincsen vagyona, ellátást kíván az állam részéről, mint ez Belgiumban, Schweizban történik. Az egyház bizonyos nyilvános jelek megengedését, pl. harangozást, stb. követel. Az egyház végre azt követeli, hogy az állam az ő papjait, mint a mennyei üdvösség sáfárjait, mint az isteni ígének hirdetőit, mint (az iskolákon kívül is) „par excellence“ a népnek tanítóit és tanácsadóit autorizálja, elismerje, és ezen magas hivatásban mintegy körülövezze és védje.

Világos, — a mi itt követeltetik az teljesen más, és jóval több, mint csupán a lelkiismereti szabadság, több és más, mint azon szabadság, melyet a sajtó-, szólás- és egyesületi szabadság a modern, liberális államban nyújt.

Tudjuk pedig eléggé, hogy épen ezen külső egyházi apparatuson csüng az ultramontánok szive, hogy épen ez képezi a kívánt szabadság velejét.

Az egyház, igaz, tud magán segíteni: — azt állítja, hogy ezen külső szerkezet, a hierarchikus alkotmány, az egyháznak a közönséges törvény alóli függetlensége, vagy egyenesen hitelveiket képezi, mint pl. az ordinatio, családcozhatatlanság stb., vagy hitelveiből közvetlen folynak.

Alig szükséges bizonyítanunk, hogy az államra nézve a hitre való hivatkozás nem képezhet szabadságlevelet az egyháznak bármiféle követeléseire nézve. Ha Laboulaye egész telivér franczia fölületességgel azáltal akarja az egész nehézséget kikerülni, hogy azt mondja: „L'indépendance des Églises n'est que la garantie de la liberté de conscience“, (az egyháznak függetlensége nem egyéb, mint biztosítéka a lelkiismereti szabadságnak), ezzel a dolog épenségesen nincs megoldva. Mert először is azon következtetés, melyet Laboulaye és mások ezen állításból tetteleg vonnak, tudniillik, hogy a vélemény szabadsága csak akkor van biztosítva, ha ez valami külső egyesület által biztosítottatik, absolute véve nem is igaz, hisz a legnagyobb igazságok külső egyesületek segélye nélkül vívták ki a győzedelmet, hisz a kereszténység maga épen üldöztetése idejében volt a legtisztább, mig épen ott, hol az egyház hatalmas és külsőleg is független souverain volt, tudniillik Rómában, leginkább elkoresosodott. Természetesen ezzel korántsem akarjuk tagadni, hogy nagyon is jogos és méltányos kívánság, ha minden tan külső egyesület által akar őriztetni és ápoltatni. De az államra nézve egészen más szempontok az irányadók, mint az, hogy ezen vagy azon szervezet a hitnek kifolyása. Különben azon Svlllogismusból:

Minden hit szabad.

A hit nincsen biztosítva szabad egyház nélkül, az következnek, hogy olyan egyesület sem háborgatandó az állam által, mely pl. hamis pénzveréssel foglalkozik, ha a tagoknak van annyi eszük, azt állítani, hogy a hamis pénzverés nekik dogmájuk.

Az államra nézve csak egy szabály lehet irányadó.

Az állam kimondani köteles a teljes hit és lelkiismereti szabadságot.

A mennyiben valamely hit külső egyesület által akar

képviseltetni, ezen egyesület zsinormértéke nem lehet semmi egyéb mint a közönséges törvény.

Erre azt fogják válaszolni az ultramontanok, hogy az egyház mégis egészen más valami, mint egy olvasó egylet, vagy valamely czukorfinomító részvénygyár.

Ebben igazuk van. Én is hibásnak tartom azon olcsó idealisták és szobatudósok nézetét, kik azért, mert a vallás kérdése rájuk nézve közönyös, azt hiszik, hogy az egyház az államra és emberiségre nézve is közönyössé fog lenni, ha az állam azt ignorálja. Nem, — az egyház, mely millióknak gondolkodásmódjára annyi befolyással van, az egyház, mely ha hivatásának megfelel, hatalmas emeltyűje a népjólétnek, sokkal nagyobb horderejű és életbe vágóbb intézmény, mint valamely demokratikus egylet, pipatorium vagy részvény-sörfőzde. De ebből viszont az következik, hogy egy és ugyanazon rossz vagy veszélyes irány, ha az egyházban mutatkozik, annyival veszélyesebb és nagyobb mérvű, mennyivel nagyobb horderejű s életbe vágó az egyház, és kiterjedtebb azon egyletnél. Miből viszont nem azt lehet következtetni, hogy az állam nagyobb közöny vagy nagyobb elnézéssel legyen, de ellenkezőleg, hogy nagyobb figyelemmel kísérje és nagyobb szigorral járjon el az egyházak irányában, mint akármely más egylettel szemben. Ez oly világos mint a kétszerkettő.

VIII.

Mit nem szabad megengedni még a legliberálisabb államnak sem ?

Mi tehát az államoknak teendője az egyházakkal szemben, — arra a felelet igen egyszerű.

Először, mondja ki az állam a teljes lelkiismereti szabadságot ;

másodszor, hozzon szabadelvű, de kimerítő egyesületi törvényt ;

harmadszor, vizsgálja meg, vajjon az egyházak a fennálló törvényeknek, megfelelnek-e vagy nem.

A mennyiben az egyház minden tekintetben megfelel ezen törvényeknek, — az állam minden további beavatkozása megszűnt, és az államnak nincs egyéb teendője, mint arra ügyelni, vajjon a törvény megtartatik-e vagy nem.

A mennyiben az egyházaknak bizonyos intézményei, avagy csupán csak bizonyos egyház alapja, szervezete ellenkeznek a törvénynyel, avagy nem illenek a törvény keretébe, az államnak ezen egyházak vagy egyház felett törvényesen kell intézkednie.

Mielőtt arról értekeznénk, mit tegyen az ily esetben az állam, tisztába kell jönnünk azon kérdés iránt, — meddig terjedhetnek általában az egyesületi törvény határai, avagy más szavakkal, vajjon mit nem szabad még a legliberálisabb államnak is megengednie. Különben az történhetik, a mi az államok részéről igen sokszor szokott történni, hogy az állam beavatkozik, a hol azt tennie épen nem volna szabad, avagy megfordítva, nem mer beleavatkozni ott, a hol erélyesen közbejárnia legszigorubb kötelessége volna.

Az állam az egyesületeknek kisebb és nagyobb szabadságot engedhet. Bármily tágak legyenek azonban az egyesületi törvény határozatai, bármilyen legyen az egyesületi törvény alaki része, — a következőket még a legszabadabb állam sem engedheti meg:

Hogy valamely egyesület az állam souverainitását tagadja.

Hogy valamely egyesület már alapszabályaiban a fenálló törvényeket megszegje.

Hogy a kath. egyház jelen szerkezetében a lelkiismereti szabadságot és jogegyenlőséget tagadja, föltétlen engedelmességet követel, számos törvényt megszeg, sőt az állam törvényeit semmiseknek nyilvánítja, tagadja az állam souverainitását, arról meggyőződünk a harmadik cikkben.

Tegyük fel, hogy valamely egyesület alapszabályai e következő cikkeket tartalmazzák.

a) mi, tudniillik az egyesület, vagyunk az ország kormányja ;

b) mi vagyunk a legfőbb törvényhozó hatalom ;

c) nem az államtörvényeknek, hanem nekünk tartoznak az állampolgárok engedelmeskedni.

Valóban nem kell bizonyítanunk, hogy az állam az ilyen egyesületnek szabad működést nem engedhet. — Háttha még az ily egyesület formájában, szerkezetében is tul menne azon határon, melyeket az állami törvényhozás határozott ?

Az ultramontanok erre azt fogják mondani : ha az állam a véleményszabadságot törvényesítette, ugy az olyas nézetet is kénytelen tünni, mely saját fensége ellen van intézve.

Tagadhatatlan, hogy az állam az oly véleménynek is szabadságot kénytelen adni, mely esetleg saját maga ellen van intézve, de csakis addig, mig azon kört, mely a véleményszabadságot körvonalozza, azaz, az eszme, a tan, a szellem országát el nem hagyja.

Mi szolgáljon erre nézve zsinormértékül ? I sm ét c s a k azon áthághatlan szent kör, melyből az államnak kilépni nem szabad, ha csak az ul-

tramontán párt titkos gúnymosolyára saját magát feladni nem akarja. Ezen kör a törvény — azon törvény, melyet az állam a sajtó-, szólás-, egyesületi szabadság és véleménynyilvánításra nézve határoz.

Az egyház ezen törvényt mind lényegileg, mind alakilag áthágja.

Lényegileg áthágja, mert semmisnek nyilatkoztatja ki a törvényt, az uralkodót — a papnak alárendeli, föltétlen engedelmességet követel stb. stb.

Alakilag áthágja, mert a mint láttuk, az egész egyházi apparatus lényegesen különbözik, és sokkal többet praetendál, mint a sajtó- és egyesületi szabadság stb. nyújtani tudnak.

Mi egy harmadik, igen gyakran említett álláspontot szándékosan nem soroltunk fel földologként, tudnillik azt, hogy az állam nem türhet oly egyesületet, mely nyilvános és minden kétséget kizáró módon megingatja az állam alapját, avagy más szóval veszélyezteti a közjót. Elismerjük, hogy a közjóra, a társadalom alapjára való hivatkozással, igen sok visszaélés szokott előfordulni; mindazonáltal itt is a dolog annyira minden kétségen fölül áll, hogy azt legalább nem lehet egészen ignorálnunk.

A jogállam főalapja az egyenlőség. Ebből folyik azon másik alapelv, hogy az állam kormánya nem lehet más, mint az összakarat kifolyása, minek további következménye a gondolat, eszmék, a sajtó és a szólásnak szabadsága. Alig szükséges mondanunk, hogy ezen elvek alkalmazása a helyi viszonyok szerint különbözik. Más lesz monarchikus államban, hol a kormány a korona és nép közt megoszlik; más a köztársaságban. De a jogállam alapját ezen említett trias képezi: összakarat, egyenlőség és szabad véleménynyilvánítás. Az egyház egészen ellenkezőleg az Isten állítólagos akaratját ismeri el egyedüli auctoritásnak, mely akaratot magyarázni, csakis papjainak legyen privilegiuma. Ezen tanok következtében tagadja az egyház az állam souverai-

nitását, a lelkiismereti, sajtószabadságot, a civilizációt és a szabadságot, szóval mindazt, a mi nekünk szent, a min összes jelenünk és jövőnk alapszik. Itt tehát nemcsak egyes nézetkülönbségről van szó, hanem két, egymást kizáró ellentét áll szemben, melyet kikerülni nem lehet. Itt az a kérdés: akarjuk-e a theokratiai rendszert (és pedig korántsem demokratikus formában, mint azt például Massachusettsban láttuk fejlődni, hanem abszolút hierarchikus formában), vagy akarunk-e mozogni; akarjuk-e a haladást. Meglehet, hogy haladásunk téves, és hogy csak nagy kerülő folytán közeledünk a célhoz, de haladni, mozogni akarunk. Ha tehát ezt komolyan akarjuk, a szabadság és haladás tetteges és leghatalmasabb gátját magunknak, okvetlen alá kell rendelnünk. Nem szabad túrnünk, hogy az egyenlőség és gondolatszabadság egy, a törvényes szabadság korlátait tuhágó intézmény által gátolassék.

Az ultramontánok, kik mint tudjuk, kifáradhatatlanok, arra azt szokták mondani, hogy az nem egyéb, mint az állam csalatkozhatatlansága. Ezen állítás egyenesen szemtelenség.*) Hát csalatkozhatatlannak tartjuk-e polgári és büntető törvénykönyvünket? csalatkozhatatlannak hisszük-e alkotmányunkat? Koránt sem. — Ellenkezőleg azokat részben nagyon is reformot igénylőnek tartjuk; mindazonáltal azt, mint legfőbb auctoritásunkat tiszteljük, addig, míg törvényes uton azokat mások által nem helyettesítettük.

Az állam saját magának auctoritása. Ha az állam, az összakarát, a törvény, megszűnnék legfőbb auctoritásunk lenni. — föladnók azon egyetlen szilárd alapot, melyet az egész társadalom nyugszik. feladnók saját magunkat.

Egy világi és lelki auctoritásnak egymás mellé állítása, képtelenség, „organizált desorganisatio” — az ultramontánok ta-

*) És pedig kétszeres szemtelenség. Mert hazug módon ráfogja és bünül is rója fel azt, tudniük a csalatkozhatatlanságot, a mit az ultramontán párt saját magára nézve egészen komolyan és jogosan igénybe akar venni.

lálánya és a doctrinarismus legsülette-
nebb szüleménye.

Nem kevésbé rosszak mind azon rendszerek, melyek az egyháznak minél több szabadságot iparkod-
nak adni **azért, mert egyház**. Ha általában a self gover-
nement alapján akarjuk az egyháznak a szabadságot adni, azt
csak az egyesületi törvény alapján tehetjük. Hogy pedig ezen
az uton legalább a katolikus egyházzal szemben feladatunk
nem emancipáció, hanem inkább megszorítás leend, azt már
tudjuk.

IX.

A csupán repressiv rendszer valódi jelenlősége.

Az ultramontánok mintegy utolsó kibuvóját képezi azon állítás, hogy hát elégedjék meg az állam az ugynevezett repressiv rendszerrel. Ha valamely pap a szószékből izgat, ha az ily fanatikusok a mások hitét háborgatják, hadd büntesse meg őket az állam. Nem felejtik azért el, arra különös fősulyt fektetni, hogy hiszen viszont az állam nem kölcsönzi karját az egyházi határozatok keresztülvitelére, és hogy végre mindenkinek szabadságában áll, bármely hitet követni, iskolákat alapítani, azaz, egy szóval kifejezve: az állam adjon az egyháznak szabad kezet és elégedjék meg azzal, hogy azon egyes törvénytelenégeket büntesse, melyek tudomására jutnak.

Ezen praetensió szakasztott mása lenne azon esetnek, (hogy az előbbi példánál maradjunk,) ha egy hamis pénzverésre alakult társulat azt követelné, hogy az állam őket zavarni ne merészelje, hanem büntesse azokat, kiket a hamis pénz terjesztésénél tetten kapott, ha tudnillik be tudja bizonyítani a vétkes öntudatot.

A mi tiltva van, azt az állam meg nem engedheti. Ha igaz, hogy az egyház lényegileg és alakilag áthágja a törvényt — hogy pedig úgy van, azt az ultramontánok, ha őszintén szólnak, maguk sem tagadják, úgy kétségenkívüli az is, hogy az egyháznak szabad kezet nem engedhet, hanem más expedienshez kell nyulnia.

Az állam teendője különböző lehet:
az állam egy egyházat teljesen betilthat;
állami gyámság alá helyezhet;

vége az állam arra szorítkozhatik, hogy csupán azon intézményeket gátolja, melyek törvénybe ütközök.

Természetesen mind a három esetben, a nélkül hogy azon szabadságot, melyet a törvény a szólás- és vélemény-szabadságra nézve nyújt, megsértené.

Hogy mittevő legyen az állam, arra nézve leginkább meg fogjuk találni a kulcsot, ha kissé közelebbről nézzük meg ezen ugynevezett repressiv rendszert. Az ultramontanok igen jól ismerik annak praktikus jelentőségét. Nem hiába követelik azt oly szenvedélyesen saját maguk számára.

A repressiv rendszer az egyházra alkalmazva, nem egyéb, mint kalapácsütés, de nem szegre, hanem a szeg mellé a falba; mint fejszevágás, de nem a fába, hanem a fa mellé a földbe. Nem az egyes éles szó; nem az egyes kihágás képezi a tulajdonképeni veszélyességet. A dolognak káros oldala abban rejlik, hogy a nemzet számos osztályai a műveltségben visszatartatnak, vagy műveltségök legalább káros egyoldalú irányba terelgetik. A dolognak káros volta abban van, hogy egész nemzetek azon szellemi és erkölcsi állapotban tartatnak, mely a katolikus spanyol, olasz, mexikói és délamerikai népjellemet oly élesen megkülönbözteti a protestans angol, skandinávi, éjszaknémetországi és éjszakamerikai népjellemtől. A dolognak káros volta abban rejlik, hogy milliók elfogultságban, türelmetlenségben neveltetnek. Az államveszélyesség abban áll, hogy egy tulhatalmas, tekintélyes és gazdag intézmény minden perczen nagymérvű hazaellenes agitációt kezdhet, sőt dogmái által egyenesen arra köteleztetik, a haladás és polgárosodás ellen küzdeni. Tudjuk, hogy már a közönséges életben felette téves lenne, azt hinni, hogy utólagos büntetés által már minden megtörtént, mi az erkölcsösség emelésére szükséges. Igen jól tudjuk, hogy a nemzetgazdász, az iskolamester, a jó közigazgatás, és ha hivatását betöltené, az egyháznak volna feladata, mindig kisebb térre szorítani azon faktorokat, melyek a bűnügyi statistika kérlelhetlen szigora folytán a bűntényeket előidézik. (Habár azért korántsem fogjuk elvetni magunktól az utólagos büntetést, hanem azt kívánjuk, hogy a gyilkos akasztassék föl, a tolvaj zárassék be, valamint kétségen kívül kívánjuk azt is, hogy a törvény ellen izgató pap, a közbékét

zavaró egyházi ne maradjon büntetlenül.) Ha már a közön-
 séges criminalis praxisban az utólagos büntetést egymagá-
 ban nagyon elégtelennek tartjuk, úgy az egyházzal szem-
 ben még egészen másképen áll a dolog. Itt nem az egyes
 kinövés, hanem az ultramontán rendszer a baj.

Ezen hatalmas, következetes, jól fegyelmezett, az emberi
 tulajdonságokat számba vevő rendszert palliatív szerekkel le-
 győzni, foltozgatások által megváltoztatni, nevetséges törekvés.
 A ki megelégednék a csupán repressiv rendszerrel az egyház
 irányában, teljesen hasonlítana azon emberhez, ki valamely
 őserdőt akkép akarna szántófölddé változtatni, hogy lefűrészeli
 valamennyiszer azon fák koronáját, melyek bizonyos normális
 mértéken fölül nőnek.

Vegyünk egy pár példát.

Valamely izgága pap nem eléggé óvatos szavaiban, úgy
 hogy az izgatás volta bebizonyítható. Paptársai ugyanazt teszik,
 azaz, ép úgy izgatnak, (csak hogy szavaikat ügyesebben tudják
 választani). Méltán kérjük, mily arányban áll azon netalán
 pár napi vagy heti fogság azon szomorú ténynyel, hogy az
 ilyen pap egy egész község nemzedékét ostobaságban, vak-
 hitűségben nevelte, közvetve vagy közvetlen a henyeséget sőt
 erkölcstelenséget szaporította.

Vessünk egy pillantást az oly községek lakóira, melyek
 ultramontán és bigott papok alatt állottak. Mily tudatlan, durva
 és erőszakosak szoktak azok lenni; mily alacsony fokon áll
 fogalmuk erkölesről, hazafiságról; mily rossz állapotban van-
 nak az iskolák; minden misezés és gyónás daczára, mennyi
 a házasságon kívüli gyermekek és mennyi a korhelyek száma,
 mily ziláltak a legtöbb esetben a gazdák pénzügyei stb. Mind-
 ezekhez hozzájárul még az is, hogy felette nehéz az ily egyes
 kihágásokhoz szükséges bizonyítékok megszerzése. Nemesak a
 hallgatóság hiányos műveltsége miatt, hanem azért is, mert a
 jelenlevő értelmi tanúk nem szívesen válalkoznak a feladó
 szerepére, különben is okuk levén az ultramontánok boszujától
 félni. Ez mind oly ezáfolhatatlan, hogy én a
 szószéken elkövetett izgatások ellen vagy
 azokhoz hasonló törvéynovellákat, melyek-
 ről a doctrinaerek és becsületes szándéku

liberálisok annyit beszélnek, a legelégte-
lenebb dolognak tartom a világon.

Vegyünk más példát. Az ultramontánok valamely botrányt idéznek elő, melynek következései a közrend háborítása, sebesülések és talán emberélet veszte. Méltán kérдем, mily arányban áll azon büntetés, mely az ily esetben a vétkeseket érheti, a bünténnyel szemben, szemben azon felette káros hatással, melyet az ilyen, a vallás nevében elkövetett esendzavarások a szabad véleménynyilvánításra, a törvény iránti tiszteletre és az egyházra magára gyakorolnak. A dologhoz még az is járul, hogy a büntetés nem a „faiseureket“, hanem a félrevezetett eszközöket szokta érni. Az egyház elég ügyes és ravasz, — végre nemis oly nehéz, a dolgot úgy intézni, hogy a törvény betűje kikerültessek, vagy hogy a bizonyítékok megsemmisíttessenek. De még a büntények ismétlését sem gátolja az utólagos megtorlás. Hisz a büntényes marttyrúrá vált, kit az ég meg fog jutalmazni, kit még földi ultramontán barátjai sem szoktak cserben hagyni.

Ha a liberálisok továbbá azt akarják, hogy az állam az egyházi határozatok keresztülvitelére világi kardját ne kölcsönözze, kétségkívül igazuk van. De ha azt hiszik, hogy ezzel már megtették kötelességüket, nagyszerű tévedésben vannak. Tagadhatatlan, hogy az állam elfogultsága és gyengesége által segítette a hierarchiát kövérré hizlalni, de a papi hatalom forrása sokkal mélyebben fekszik. A hatalom forrása abban rejlik, hogy a papság a hit sáfárja, mely hit az emberiség tulajdoni részének szent tulajdonát képezi, és fogja is képezni. Másrészt a hierarchia hatalma azon „esprit de corps“-ban rejlik, mely minden legkisebb együletben létezik, és mely a jól szervezett abszolút egyházban annyival hatalmasabb.

Az egyház természetesen szívesen látja, ha a világi hatalom neki engedelmes poroszlója. De ezen „brachium“ segítségével korántsem nélkülözhetetlen. Az egyház elég szerrel bír, akaratját keresztülvinni. Azért a nem engedelmeskedő papok, áttérések, ma is oly ritka jelenet, mint azon időben, midőn az állam a csuhakerülőt visszakísérte a zárlába, az ellenszegülő papot büntette.

Az egyházi adók ép oly serényen fognak folyni, habár

a világi karhatalom azt nem is hajtáná be stb. És ha fordulnak elő ritka esetek, azoknak praktikus jelentősége felette csekély.

Vegyünk példát. A püspök egy derék lelkészt elmozdit hivatalából azért, mert szabadelvű. A lelkész nem engedelmeskedik, és az állam meghagyja őt lelkészi állomásában. Vajjon nincs-e főnökeinek, paptársainak száz meg száz alkalma, az ellenszegülő papnak egész életét pokollá változtatni — őt excommunicálni? stb. Mi könnyebb, mint valamely, talán gaz, fizetett bérencz által saját hiveinek ostobább és haszontalanabb részét folytonos demonstratiókra, botrányokra izgatni, úgy, hogy az illető pap erkölcsileg lehetetlenné válik a nélkül, hogy az okozók a törvényszékkal összeütközésbe jönnének. De még azon kivételes esetben is, ha a hivek szeretetén minden eseliszövény megakadna, az ily pap és községe elszigetelve marad és a pap halálával az ostobaság ádjába újra besodortatik.

Van egy más nezet melynek képviselői a kocsmahősök, valamint a szobatudósok között egyaránt találhatók. Ezek azt hiszik hogy az egyházi javak confiskálása által minden római áldicsőségnek vége fog szakadni.

Ezen nézet szintén teljesen hamis. Az egyház hatalma sokkal mélyebb alapon nyugszik, mint vagyónán. Vegyék el az egyház összes vagyonát, hatalma egy esőppet sem fog csökkenni. Különben is lesz módja alig egy fél század alatt az elvesztettet pótolni. Belgiumban, Franciaországban az egyház minden vagyonát elvesztette. Mindazonáltal hatalmasabb ezen országokban mint legalább jelenleg Magyarország dúsgazdag elérusa.

Hasonlóképen azon előny melynélfogva kiki szabadon követheti vallását, alapíthat iskolákat, a gyakorlatban felette csekély. A jól fegyvelmezett hierarchia, mely jól tudja célját, és nem válogat az eszközökben, melyben ezer meg ezer erő egyszerre mozdul egy paranesszóra, oly különféle és hatalmas szerekkel rendelkezik, a minőknek birtokával sem az alkotmányos decentralizált állam, sem a célokban és eszközökben tétozó, számtalan torzsalkodó fractiókra oszlott liberális párt avagy akármely más, demokratikus alapon szervezett egyház sohasem fog dicsekedhetni. A ki azt hiszi, hogy már csupán

a szabad verseny áldása folytán, tudomány, világosság vagy evangélikus igazság fog az országba szétáradni, nem ismeri a tényleges viszonyokat, nem az ultramontánok kimerülhetetlen szertárát és eszközeit. Minálunk, Európában legalább azon osztályokban, hol leginkább várható lenne a reform, vallási közöny uralkodik. Az áttérések mai nap ritkák lesznek. Minálunk nincs kilátás arra, hogy — mint Amerikában — új meg új demokratikus egyházak fognának fejlődni. Az ultramontánok maguk szeretik a közönyt. Csak ne bolygassa valaki érdeküket, pénzüket, ne gátolja kívánságaikat az egyházon kívül. Híveiket, kikre minden alkalommal számolhatnak, jól ismerik és evidenciában tartják. Ezeknek segélyével mindig találhatnak olyanokat, kiket ha kell, rohamos ostromra, sőt botrányos erőszakra is vezethetnek. A támadás és a sereg, különbözik a szerint, melyik ürügy esik leginkább kezük ügyébe vagy a szerint, a mit épen el akarnak érni. Egyszer a vagyontalanokat fogják rohamra vezetni a vagyonosak ellen, majd a „spieszbürger“ haragják fogják fölszítani az alsóbb osztályok ellen. Egyszer az aristokratát a paraszt, máskor a parasztot az aristokrata ellen fogják felzudítani. Ha nincs más ürügy, vannak mindig olyanok, kik elégedetlenek, olyanok, kik a botrányra mindig készek ha másért nem, hát mulatságból. A vezetők pedig úgy tudják a dolgot intézni, hogy mindenből ők huzzák a hasznot. Számptalan szelid és nem szelid, titkos és nyilvános szerekekkel rendelkeznek, melyek által a társadalom különféle rétegeire hatni képesek. A mesterembert, kereskedőt, ügyvédet, orvost, ki minden pártnak „kundschaftjára“ szorul, azzal ijesztik, hogy számos híveik megvonják tőlük a munkát. Hatni tudnak a nők kedélyére, kik viszont férjeik-, testvéreik szeretőikre hatalmas befolyást gyakorolnak. Féken tudják tartani a vezetőket, azokat, kik valamely választásra aspirálnak és a kik czéljokat nem akarják egy erélyes és engesztelhetetlen párt által megnehezíttetni. Minden lelkészben egy biztos ágens áll rendelkezésükre, ki a közönséget az ultramontán iskolák minél sürűbb látogatására, az ultramontán vagy titkon ultramontán lapoknak terjesztésére buzdítja. Az emberek egy részét édesgetések által nyerik meg, a másik résznél megfélemlítéssel érnek czélt. Mennél szélesebb az alkotmány, mennék kifejtettebb a szabadság

annál több az út és mód is, mely előttük nyílik. Ellenségeiken tüntetőleg iparkodnak bosszút állani. Hadd tudja a világ, hogy ők kérlelhetetlenek. Összeköttetések fonalai szétágazvák az uralkodók szobáiban, a miniszter bureaujában épen úgy, mint a néposztály legalsóbb rétegeiben. Módot találnak, a bírókra, az esküdtekre hatni. Ha nagyon föltűnő az eset, azon mentséggel állnak elé hogy hiszen nem haszonlesésből, nem aljas indokokból, hanem nemes szándék által vezéreltetve hágták át a törvényes határt. A dolognak vége az, hogy bíróság és esküdtek daczára, az ultramontánoknak minden szabad, a liberálisoknak minden tiltva van. Hátha sikerül nekik a parlamentekben a majoritást megnyerni, a törvényeket megváltoztatni, mi történik azután a szellemek szabad versenyével, a szabadelvű állami iskolákkal?

Igaz, hogy most hazánkban nem vagyunk ennyire. De csak hozzanak be valami a szabad egyházhoz hasonló rendszert, és nem telik el tíz évnél több, hogy esodálkozva fogjuk szemlélni, hová jutottunk.

A liberális filiszter persze így okoskodik, ha nem is opponálok a papoknak, ha ebbe a darázsíszekbe nem is nyulok be, minden más tekintetben liberális maradok. A liberális filiszter persze nem tudja, hogy épen ezen passivitas azon ajtó, melyen az ultramontán sereg bevonul, és a liberalizmusnak minden alapját elvonja láb alul.

Lesz alkalom, e munka folytán ezen kérdéssel több ízben foglalkoznunk. Lesz alkalom, meggyőződünk, hogy a csupán repressiv rendszernek nincs más értéke, mint hogy fokmérőül szolgál Róma és a jezsuiták évről évre növekedő hatalmának.

X.

Voltak-e a szabad egyháznak liberális védői, és kik voltak azok? Nothomb. Montalembert. De la Mennais. Bunsen. J. K. Williams Roger és Horváth Mihály. Castellar. Gladston. Poroszország. Olaszhon. Schweiz.

A francia nemzetről mondják, hogy azt egy szerencsésen föltalált, jó hangzású frázissal mindenre lehet birni. Ezen francia tulajdonságból, ugylátszik, mindnyájunkra ragadt valami. Fölbukkan valami új jelszó: szabad egyház, szabad államban; ha kissé közelebbről nézzük, azonnal rá kell jönnünk, hogy ezen új ellentétben van avval, a mit eddig jónak tartottunk, ellentétben avval, hogy „salus rei publicae suprema lex esto; azaz, hogy csak egy fötörvényt ismerünk, — a közjót. Eddig a szabadság bizonyítékát abban láttuk, ha minél tágabb egyéni és vélemény-szabadság mellett nyilvános kérdésekben mindazonáltal minél jobban rendeljük magunkat alá a közakaratnak. Most egyszerűbe azt akarják elhíttetni magunkkal, hogy bizony jobb lesz, ha egy ur helyett kettőnek szolgálunk, kiknek egyike „hozzád“, a másika „tüled“ tart. Az új elvnek nincsen semmi alapja, sem logikája. A tapasztalat annak teljesen ellentmond. Mind hiába. Az új frázis csiklandozza füleinket. „Szabad egyház, szabad államban“, mily jól hangzik ez, mily jó „Schlager“ ez, vezérezkettek és parlamenti beszédek számára. Jeles férfiak nem vonhatják el magukat ezen frázis benyomása alól — és legalább is azon nézetben vannak, hogy ha már az elvet gyakorlati nehézségeinél fogva nem is lenne tanácsos keresztülvinni, legalább iparkodjunk azt megközelíteni. Egy egész sor férfiura

nolens volens ráfognak, hogy ők a szabad egyház mellett küzdöttek, habár de facto épen az ellenkezőjét akarták.

Ha az állam és egyház között való viszonyt meg akarjuk ismerni, alig van tanulságosabb, mint azon férfiak törekvéseire egy pillantást vetnünk, kiket a szabad egyház elvével összeköttetésbe szokás hozni.

Nem akarunk a szabad egyház telivér ultramontán védőivel foglalkozni, nem akarunk szólni N o t h o m b r ó l. Ezen ügyes belga államférfiu éles eszét el nem kerülhette, hogy a szabad egyház valósitása által csak a jezsuitáknak és ultramontánoknak tett szolgálatot, kiknek segítségével több ízben sikerült a kormány gyeplűjét kezébe ragadnia, nagyszerű pénzügyi vállalatait virágzóvá tennie.

Nem szólunk M o n t a l e m b e r t r ő l, Lamennais ifjkori társáról, kiből később telivér ultramontán vált.

Mi azokra akarunk futó pillantatot vetni, kiknek szándékuk nemcsak tiszta, de szabadelvű is volt.

Szóljunk először L a m e n n a i s r ő l.

Ezen francia katolikus papnak élete és tevékenységében három egészen különböző időszakot kell megkülönböztetnünk. Mint Huber mondja, élete egy nagy kerülőhöz hasonlít. Tevékenységének első időszaka nem volt más, mint a katholicismusnak és pápaságnak lelkesült dicsőítése. Egyidejűleg küzdött a restaurált királyság mellett, és a legszenvedélyesebb és leghevesebb módon kelt ki a gallicanismus és I. Napoleon által az államnak az egyház fölött gyakorolt fensősége ellen. Lamennais fölfogása szerint a vallás tekintélye az emberiség „vallásos öntudatán“ az „általános emberi észben“ alapszik. Már ezen fölfogásban rejlik Lamennais későbbi elszakadásának csirája. Ő mint a becsületes meggyőződés embere nem maradhatott Róma hive többé azon percztől fogva, melyben annak világos tudatára jutott, hogy az egyház az emberi ész és az emberiség érdekeitől nagyon is különbözik. Természetes, hogy a rajongó és teljesen szabálytalan műveltséget nyert fiatal pap élete első szakában ezen öntudattal nem birt. Ő nem ismer más

auctoritást, mint az egyházat, a catholicismus és democratia előtte teljesen összeférhetetlenek. *)

Lamennais 1827-ben Rómába utazott, hol őt XII. Leo pápa a legnagyobb kitüntetéssel fogadta és a legifjabb egyházatyának nevezte. A vatikánban lakott és azt mondják, hogy bibornoki méltóság helyzetetett volna neki kilátásba, mit ő azonban visszautasított, mint rövid idővel azelőtt egy francia püspöki széket. A juliusi forradalom napjai után, melyek a lelkiismereti, egyesületi és sajtószabadság eszméit hozták föl napirendre, Lamennais azon merész gondolatra jutott, a catholicismus ügyét a szabadság ügyével azonosítani. Ezen célra Lacordair, Montalembert és Gerbet-tel együtt az „Avenir” (jövő) czimű hirlapot alakította. melyben fényes ékesszólásának egész tüzével és merész hangon küzdött ezen eszme mellett: „Az egyház mondjon le minden. az állam részéről élvezett pártfogásról; az egyház szálljon le ezen látszólagos uralom polczáról, mely tulajdonképen csak rabszolgaság volt; az egyház alapítsa birodalmát csak a vallási élet bensőségére; az egyház legyen szegényenyé, mint hajdan volt, a pap a nép embere legyen; szegényen, de szabadon az egyház a világot újra meg fogja hódítani, minden szabadság előmozdítója csupán az igazi catholicismus.” Az „Avenir” befolyása nagyszerű volt. A szerkesztők ezenkívül egy. egész Franciaországon elágazó egyletet alakítottak. Célja volt. az egyház jólétét és függetlenségét minden hatósági beavatkozás elől megóvni. Az egyház ezen alakban hatalmasabbnak látszott. mint bármikor. Hiszen magáévá tette a kor mozgó eszméit. saját érdekét azonosította az emberiség érdekével. Mig az alsó és fiatal clérus nagyobbbrészt az Avenir zászlója alá sorakozott. Róma és a francia püspökök ezen irányt természetesen nem helyeselték. A szerkesztők Rómába siettek, magukat igazolándók. Alig tudtak audientiát nyerni XVI. Gergelynél. és azt is csak azon föltétel alatt, hogy ügyükről nem szabad szólniok. Haza utazván, Münchenben érte utól őket a pápa (általunk

*) Ezer időszak leghiresebb munkái: „Essai sur l'indifférence en matière de la religion”. 1817—23. Négy kötet, melyből kevés évek alatt, negyvenezer példány kelt el, valamint „De la religion considérée dans ses rapports avec l'ordre politique et civile”. Két kötet. 1825. 1826.

már idézett) Encyklikája, melyben az Avenir iránya kárhoztott, a lelkesmereti szabadság eszelőségnek, a sajtószabadság nem elegendő utálatos, káros intézménynek nevezetik. Ezen Encyklikát kísérte Pacca bibornok egy levele, melyben említetik, hogy a szent atya elkeseredése a legmagasabb fokra hágott Lamennais és társainak azon föltevése folytán, hogy ő a liberális eszmékkel béküljön ki. Lamennais szeptember 15-én küldé alávetését Rómába és ígérte, hogy a politikát mellőzni fogja. Róma ezzel meg nem elégedett, és teljes alárendeltséget követelt az Encyklika tanai alá. Lamennais azt felelte, hogy a kath. embernek vallási dolgokban nincs egyéb feladata, mint hallani és egedelmeskedni, világi ügyekben azonban teljesen szabad lévén. véleményét, szavait és eszelekedeteit illetőleg. Ezen nyilatkozat még kevésbbé tetszett, míg Lamennais erkölcsileg szorongatva, aláírta föltétlen alávetését, magának a haza ar emberiség iránt való kötelességeit azonban világosan fenntartván. Valóban tanulságos látvány. A világnak legbuzgóbb katolikusa csaknem bevallani kényszerült, hogy az igazi katolikus megszűnt hazafi és ember lenni. Keblének mély forrongása utat tört magának „Paroles d'un croyant.“ czimű (melyet tartalma után „keresztény szózattal“ lehetne legjobban fordítani) kis munkájában, melyet La-Chenaie-i magányából 1834-ben a világba röpitett. Ezen munka rövid idő alatt száz kiadványt látott, és a magyart kivéve, csaknem minden európai nyelvre lett átfordítva. A munka nem más, mint költői és lángoló bibliai nyelven irt dicsőítése a teljes egyenlőségnek és socialismusnak, és csaknem a forradalomnak a tőke- és hatalmasok ellenében. A pápa azt örökre elítélte és kárhoztatta, és a gonoszság és szemtelenség művének nevezte. Lamennais nem késett továbbá „Affaires de Rome“ (római ügyek) czimű munkájában minden összeköttetését Rómával felmondani. Ezen munkában kimutatja, hogy a hierarchia elszakadt a kereszténységtől. és ellentétben van a humanizmussal. „A mitől a mai kor elfordul, nem a kereszténység, hanem azon külső rendszer, mely a keresztény nevet bitorolja. Azon percztől fogva, hogy a pápaság magát ellentétbe helyezte a szabadsággal, a hallotakhoz dobandó. Ha pedig a diadal órája eljövend, az elhagyott főpapnak nem marad egyéb teendője, mint a ketté

törött keresztnek csonka darabjával saját sirját ásni.“ Ezen szel-
 lemben irvák Lamennais minden egyéb, számos munkái. 1837-
 ben egy ideig George Sand és Pierre Leroux-val „Le monde“
 (világ) című radikális lapot szerkeszté, mely azonban nem
 nyert különös jelentőséget. 1848-ban a törvényhozó gyüleke-
 zetben a gyűlésbe választatott és a szélső balon a socialisták
 mellett foglalt helyet, azonban ugy látszik, hogy ideje lejárt.
 Ennek különböző okai lehettek. Addig, míg részben öntudat-
 lanul csakis az ultramontánoknak egyengette az utat, hatalmas
 volt. Most a fegyelmetlen és szétágazó liberális pártban egye-
 dül állott. A világ különben is nem volt hajlandó jövőjét bár-
 mely vallási alapra fektetni. Hozzájárult azon bizonyos közöny,
 vallási ügyek iránt, melyhez természetesen mint csupán egyéni
 fölfogáshoz semmi közünk, de melyet a törvényhozó és állam-
 férfiaknál már több ízben fölötte hibásnak jeleztünk. IX. Pius
 pápa kibékülni akart vele. Bonaventura páter által magához
 hivatta, őt megáldandó és megölelendő. Lamennais dicsőreleg
 nyilatkozott a pápa akkori liberális szándékaira nézve, de a
 meghívást el nem fogadta, és azt üzenté a pápának, hogy ő
 lelkiismeretében nyugodtabbnak és boldogabbnak érzi magát,
 mint bármikor.

Tehát még most is csak kezét kell vala Lamennaisnek
 kinyújtania, hogy rang-, jutalom- és vagyonra szert tegyen.
 Lamennais ez időtájban könnyen hívő jóhiszeműsége által már
 egész vagyonát elvesztette volt, és „Krisztus követése“ című
 munkájának új kiadványaiból élt. Ha meggondoljuk, hogy akkor
 a Napoleon elkövette államesiny, a caesarismus és ultramon-
 tanismusnak általános szavazat általi szentesítése elég alkal-
 mul szolgált az agg küzdő utolsó illúsióit is megsemmisíteni,
 eléggé nem tisztelhetjük Lamennais magas és szilárd jellemét.

Az egykor annyira ünnepeelt férfi elhagyottan és inségben
 halt meg, rendületlenül fentartván egy új vallás és új demo-
 kratikus államban vetett hitet, és állhatatosan visszautasítván a
 római egyház minden vigaszát. Kő vagy kereszt nem jelezte
 nyughelyét. Fényes aristokratia, büszke papság nem követték
 koporsóját, ki, ha akarta volna, mint egyházi főpásztor és bi-
 bornoki palástban lett volna eltemetve. A rendőrség még a
 népnek is megtiltotta a részvétet. Lamennais porai Pere La-

TÁRGYMUTATÓ.

- I. *Egy kis bevezetésféle. Kik a liberális jezsuiták, az olcsó idealisták, a doctrinaerek és a szabadelnű filisterek?*
- II. *Ne bolygassátok az egyházi kérdést.*
- III. *Mily viszonyban állott az egyház az államhoz egész a legújabb időkig? Mikor kezdett ezen viszony változni és miért? Mit jelent a szabad egyház?*
- IV. *A szabad egyház elvének a katolikus egyházra való alkalmazása teljes logikai képtelenség, és pedig ép úgy katolikus, mint liberális szempontból vére.*
- V. *Az állam azon gyámságot, melyet eddig gyakorolt az egyház fölött, nem veheti el egyszerűen magától. Vajjon megfelel-e az egyház az önállóság feltételeinek?*
- VI. *Mit lehet liberális szempontból a szabad egyház védelmére felhozni.*
- VII. *Mit felelhetünk ezen ellenvetésekre? Lelkiismereti szabadság nem egyértelmű a szabad egyházzal. A mit az egyház akar, több mint a lelkiismereti-, szólás-, sajtó- és egyesületi szabadság, és kívül esik a törvények körén.*
- VIII. *Mit nem szabad megengedni, még a legliberálisabb államnak sem.*
- IX. *A csupán repressiv rendszer valódi jelentősége.*
- X. *Voltak-e a szabad egyháznak liberális rédői, és kik voltak azok? Nothomb, Montalembert, De la Mennais, Bunsen, J. K. Williams Roger és Horváth Mihály, Castellar, Gladston, Poroszország, Olaszhon, Schweiz.*
- XI. *A szabad egyház története Belgiumban, Belgium politikai, műveltségi és socialis viszonyai.*
- XII. *A mi az emberiség- és egyházra nézve károsnak mutatkozott, az állami protectió volt, de nem az államnak uralma az egyház felett.*
- XIII. *Daczára, hogy protestans országokban az egyház alá volt rendelve az államnak, szabadság és műveltség ott inkább virágzott, mint katolikus államokban. Visszapillantás állam és egyház közt való viszonyra. Egyiptom és a zsidók. Hellas és Róma. Paraguai. Lamaismus. Kereszténység kulturmissiója.*
- XIV. *Deák Ferencz programja. Északamerika inkább áll confessionális alapon, mint a modern jogállam.*
- XV. *Mily uton jutott Amerika jelenlegi rendszeréhez. Nem vagyunk amerikaiak.*
- XVI. *Dr. Friedberg Emil indítványa. Mit kell ezen indítványra megjegyeznünk.*
- XVII. *Mit tevő legyen az állam.*
- XVIII. *Mi fog történni Róma és az ultramontánok részéről.*

TABULATA

I. ...
 II. ...
 III. ...
 IV. ...
 V. ...
 VI. ...
 VII. ...
 VIII. ...
 IX. ...
 X. ...
 XI. ...
 XII. ...
 XIII. ...
 XIV. ...
 XV. ...
 XVI. ...
 XVII. ...
 XVIII. ...
 XIX. ...
 XX. ...
 XXI. ...
 XXII. ...
 XXIII. ...
 XXIV. ...
 XXV. ...
 XXVI. ...
 XXVII. ...
 XXVIII. ...
 XXIX. ...
 XXX. ...

